

DE BESTRIJDING

VAN HET

COMMUNISME

Ten gelde bij "De bestrijding van het communisme".

Het uitgangspunt bij het schrijven van deze vier deeltjes is geweest het besef dat het communisme een bedreiging vormt voor het welzijn van de mensheid. Deze bedreiging zal niet slechts weerstaan, maar ook overwonnen moeten worden. Daarom zal het nodig zijn dit communisme te bestrijden. Een van de voorname voorwaarden voor een doeltreffende bestrijding is kennis omtrent dat communisme. Deze kennis zal gepaard moeten gaan met inzicht in de betekenis van het communisme als verschijnsel van deze tijd. Dit inzicht zal moeten inhouden het onderkennen van de veelzijdige betekenis van het communisme, als levens- en wereldbeschouwing, als maatschappelijk stelsel, als wereldorganisatie met een plan, als internationale samenzwering en in welke andere zin dan ook.

De eerste drie verhandelingen poogden objectieve kennis te verschaffen omtrent de grondslagen, de organisatie en de strategie en tactiek van het communisme.

Met deze vierde verhandeling wordt een geheel ander terrein betreden, het gekozen uitgangspunt maakt het noodzakelijk aan de bestrijding van het communisme bijzondere aandacht te besteden. De behandeling hiervan schept echter - veel meer dan ten aanzien van de voorgaande deeltjes het geval was - mogelijkheden tot misverstaan. Met name blijkt dit te gelden voor de rol die binnenlandse veiligheidsdiensten toegeschreven wordt in de bestrijding van het communisme. Er is in het algemeen de neiging deze rol sterk te overschatten. Strikt genomen kan met betrekking

tot binnenlandse veiligheidsdiensten niet gesproken worden van "bestrijding" van het communisme. Een dergelijke dienst bepaalt zich slechts tot het verzamelen en bewerken van gegevens, welke doorgegeven worden aan zijn opdrachtgever - de verantwoordelijke minister - of door hem aangewezen instellingen.

In dit vierde deeltje wordt een opsomming gegeven van de verschillende bestrijdingsmogelijkheden van het communisme. Er wordt gewezen op de militaire bestrijding van het communisme, op de politieke en op de sociaal-economische. Aan de betekenis van critiek in verband met de bestrijding van het communisme wordt aandacht geschonken, terwijl ook nader wordt ingegaan op de psychologische en ideologische oorlogvoering. In al deze bestrijdingswijzen heeft de binnenlandse veiligheidsdienst geen aandeel. Zijn taak houdt verband met de bestrijding van het communisme door middel van "geheime oorlogvoering" en bepaalt zich tot het verzamelen en bewerken van gegevens over het communisme, voorzover deze gegevens kunnen dienen tot het onderkennen van de subversieve uitingen van dat communisme.

DE BESTRIJDING
VAN HET
COMMUNISME

INHOUD

	Pag.
Inleiding	5
Het communisme en de wetenschap, het communisme en de kunst, het communisme en de godsdienst.	8
De aantrekkingskracht van het communisme.	18
De bestrijding van het communisme	30
Door critiek.	30
Door geheime oorlogvoering.	36
Door psychologische oorlogvoering	39
Door ideologische oorlogvoering	46

INLEIDING

Dit geschrift – dat het laatste is van een serie van vier – zal handelen over de bestrijding van het communisme. Het eerste had tot onderwerp de grondslagen, het tweede de organisatie, het derde de strategie en tactiek van het communisme.

De bestrijding van het communisme zal alleen gevoerd kunnen worden op basis van kennis van alle zijden van het communisme. Men zal het moeten kennen als levens- en wereldbeschouwing, als politieke leer, als economisch stelsel, maar ook als subversieve dreiging. Men zal de betekenis van het geheel moeten kennen, maar ook de samenhang van alle onderdelen moeten zien.

Allereerst zal in deze verhandeling aandacht worden geschonken aan de houding van het communisme tegenover de godsdienst, de wetenschap en de kunst. In de voorgaande deeltjes is hieraan – met het oog op het onderwerp van dit geschrift – te weinig aandacht besteed.

In nog sterker mate geldt dit voor de aantrekkingskracht van het communisme. Een belangrijk element van de kennis die nodig is om het communisme te bestrijden, vormt het juiste inzicht in de krachten die drijven tot aansluiting bij het communisme.

Bij de behandeling van de bestrijding van het communisme – welke zowel offensief als defensief kan zijn – zullen enkele beperkingen gemaakt dienen te worden. Het communisme kan politiek bestreden worden, zowel op het gebied van de binnenlandse als op dat van de buitenlandse politiek. Verschillende landen van de vrije wereld hebben zich verbonden om gezamenlijk de dreiging van het wereldcommunisme te weerstaan. In het binnenland voeren de landen van het Westen ieder een eigen politiek t.o.v. het communisme, variërend van verbod van de communistische partij en andere beveiligingsmaatregelen tot geen onderscheid tussen de communistische partij en andere partijen en geringe beveiligingsmaatregelen. Deze bestrijding zal hieronder niet behandeld worden. Het communisme kan met wapengeweld worden bestreden. De oorlog

in Korea is een strijd geweest tegen het communisme. In Indo-China werd ook met de wapens tegen het communisme gevochten. Over deze wijze van bestrijding zal hier evenmin gehandeld worden. In het algemeen wordt aangenomen dat er een nauw verband bestaat tussen armoede en communisme. Ongetwijfeld is er verband, alhoewel gewaakt zal moeten worden tegen al te simpele en eenzijdige redeneringen over deze relatie. In ieder geval blijft het streven naar verbetering van de sociaal-economische omstandigheden een belangrijk element in de bestrijding van het communisme. Ook op deze wijze van bestrijding zal in dit geschrift niet worden ingegaan.

De critiek vormt een belangrijk onderdeel van de bestrijding van het communisme. Men zal er echter rekening mee moeten houden dat de voortgang of teruggang van een beweging niet alleen bepaald wordt door het aangeven van de juistheid of onjuistheid van haar grondslagen. De vaak juiste critiek die door allerlei deskundigen nu al tientallen jaren op theorie en practijk van het communisme wordt uitgeoefend, heeft zijn aantrekkingskracht niet bijzonder verminderd.

Het wereldcommunisme, onder leiding van de Sovjet-Unie, streeft naar de onderwerping van de gehele wereld. De koude oorlog wordt als middel ter bereiking van het doel kennelijk verkozen boven de hete. De geheime oorlog speelt hierin een belangrijke rol. De democratische landen willen zo goed mogelijk op de hoogte zijn van hetgeen hen bedreigt en hun inlichtingendiensten moeten hen informeren over de kracht en de bedoelingen van het wereldcommunisme. De subversieve acties van dat communisme binnen eigen grenzen pogen zij tegen te gaan door veiligheidsdiensten.

De koude oorlog is voor een belangrijk deel een psychologische oorlog, een strijd die - van communistische zijde bezien - voornamelijk op het moreel van het Westen gericht moet zijn. In deze strijd kan niet volstaan worden met een defensieve houding, maar ook de vrije wereld zal een offensieve psychologische oorlog moeten voeren.

Er zal bovenal gestreefd moeten worden naar een positieve bestrijding. Het communisme is een probleem van deze tijd, dat niet afgedaan kan worden met critiek of negatieve bestrijding en ook niet met het wegnemen van sociale en economische oorzaken. Het is een verschijnsel dat om een duidelijk positief antwoord vraagt.

Het communisme is een ideologie, die voor haar aanhangers het leven en de wereld verklaart, die hun hoop geeft op een betere wereld, die hun aangeeft welke weg ze moeten bewandelen en die hen aandrijft tot offervaardigheid en activiteit. Het antwoord zal niet slechts moeten zijn het aantonen van de onmogelijkheden en onjuistheden van de communistische boodschap, maar het brengen van een betere boodschap, een ideologie die de communistische overtreft.

HET COMMUNISME EN DE WETENSCHAP
HET COMMUNISME EN DE KUNST
HET COMMUNISME EN DE GODSDIENST

Het communisme en de wetenschap

De communisten hebben een grote waardering voor de wetenschap, zij noemen hun leer graag het „wetenschappelijk” socialisme. De term is ontstaan ten tijde van Marx en Engels, die hun socialisme wilden onderscheiden van allerlei ander socialisme. Het was vooral in tegenstelling tot het zogenaamd „utopisch” socialisme dat het woord „wetenschappelijk” gebruikt werd. In deze leer – aldus de grondleggers van het Marxisme – werd de arbeiders geen idealistisch gekleurd Utopia voorgehouden, maar een maatschappijbeschouwing die steunt op een wetenschappelijke wereldbeschouwing. In navolging van hun grote voorgangers hebben de latere communisten hun leer „wetenschap” genoemd. Zij beschouwen de Marxistisch-Leninistische theorie als de wetenschap van de ontwikkeling van de maatschappij, van de arbeidersbeweging, van de proletarische revolutie en van de opbouw van het communisme. Deze wetenschap geeft hun het vermogen de wereld te verklaren, de samenhang van allerlei verschijnselen te onderkennen en de loop van de gebeurtenissen te voorzien.

In de voorgaande studies is herhaaldelijk gewezen op het nauwe verband tussen theorie en praktijk van het communisme. Het spreekt vanzelf dat de wetenschap een belangrijke plaats inneemt in dit verband, zij verschaft immers de noodzakelijke kennis, die leidt tot actie, tot handelen.

De communisten zijn zeer positief in hun opvattingen over de mogelijkheden der wetenschap. In „De geschiedenis van de communistische partij van de Sovjet-Unie” wordt hierover het volgende gezegd: „In tegenstelling tot het idealisme dat de mogelijkheid van de kennis van de wereld en haar wetmatigheid betwist, dat niet gelooft in de betrouwbaarheid van ons weten, geen objectieve waarheid erkent en meent dat de wereld vol is van „dingen op zichzelf” die door de wetenschap nimmer kunnen worden gekend, gaat het Marxistische filosofische materialisme hiervan uit, dat de wereld en haar wetmatigheid zeer wel kenbaar zijn, dat onze kennis van de wetten van de natuur, getoetst aan de ervaring, aan

de praktijk, betrouwbare kennis is, die de betekenis van objectieve waarheden heeft, dat er in de wereld geen onkenbare dingen zijn, maar er alleen dingen zijn die nog niet worden gekend, die door de krachten van de wetenschap en van de praktijk zullen worden blootgelegd en gekend”.

Het communisme ziet de betekenis van de wetenschap vooral in haar verband met de maatschappij. Het ziet de ontwikkeling van de maatschappij overeenkomstig de leer van het historisch materialisme. In deze ontwikkeling speelt de wetenschap een grote rol, immers zij bevordert het historisch proces dat uitloopt op de wereldcommunistische maatschappij. Al komen in de kapitalistische maatschappij de resultaten van de wetenschap maar zeer beperkt ten goede aan de arbeiders, de communist gelooft dat deze situatie slechts tijdelijk is en een noodwendige phase vormt in de ontwikkeling naar een betere wereld. In de tijd van de opbouw van het socialisme en het communisme veranderd dit radicaal, terwijl tenslotte in de communistische maatschappij de wetenschap ten volle in dienst zal staan van de gemeenschap.

In het communisme wordt ook gesproken over de methode van het wetenschappelijk onderzoek. In een artikel van het theoretisch orgaan van de C.P.S.U. „Communist” no. 22 van December 1953 wordt het volgende opgemerkt: „Wetenschappelijke studies kunnen zich niet bepalen tot het verzamelen van feiten, het systematiseren en het beschrijven ervan. Zij moeten verder gaan, tot theoretische generaliseringen. Het is noodzakelijk diepgaand door te dringen in de verschijnselen en hun objectieve basis en wetten aan het licht te brengen, zorgvuldig de verschillende vormen waarin deze wetten geopenbaard worden te bestuderen en uit dit alles de juiste conclusies voor de praktijk te trekken”.

Een moeilijk punt voor de communisten in verband met de wetenschap is de critiek. Zij weten dat zonder critiek de wetenschap zich niet doeltreffend kan ontwikkelen. De gevaren van critiek kennen zij echter maar al te goed. Het resultaat van deze overwegingen is het slechts toestaan van critiek die overeenkomt met de partijlijn.

Een belangrijke vraag die thans aan de orde komt is: „Welke plaats heeft nu de wetenschap in de „praktijk” van het communisme?” Hierboven is reeds gewezen op haar verband met de maatschappij, zij moet geheel in dienst gesteld worden van de maatschappij.

Waar nu in de landen die beheerst worden door het communisme, hetgeen al of niet in het belang van de maatschappij is, wordt uitgemaakt door de communistische partij, ligt het voor de hand dat deze partij de wetenschap niet rustig haar gang zal laten gaan. Indien de uit deze houding voortvloeiende bemoeiingen zich zouden beperken tot het aangeven van de richting waarin de wetenschap zich moet ontwikkelen of het aanwijzen van speciale objecten van onderzoek, dan zou weliswaar terecht critiek geuit kunnen worden, maar de situatie zou toch niet zo ernstig zijn als zij thans is. Het is echter zo geworden in die landen dat de wetenschap – tenzij zij niets met politiek te maken heeft – geheel beheerst wordt door de politiek. De communistische partij eist dat de wetenschap volkomen dienstbaar is aan haar doeleinden en doet uitspraken op wetenschappelijk gebied. Deze onvrije situatie houdt o.m. in dat er geen plaats is voor enig wijsgerig denken dan niet steunt op het dialectisch materialisme. De geschiedenis, de economie, de sociologie en de wetenschap der politiek dienen zich aan te passen bij de communistische opvattingen over de ontwikkeling van de maatschappij. Het recht is dienstbaar gemaakt aan de weg die het communisme bewandelt ter bereiking van het doel. Psychologie en paedagogiek dienen mee te werken aan de vorming van een mens die de beste kansen biedt voor een snelle bevordering van de communistische doeleinden.

Een voorbeeld dat de relatie tussen politiek en wetenschap in de Sovjet-Unie goed aangeeft, is het indertijd zo geruchtmakende Lysenko-geval. Lysenko, een Russisch bioloog en een aanhanger van het zgn. „Mitsjoerinisme” kwam enkele jaren na de oorlog – op grond van gedane experimenten – tot een theorie volgens welke verworven eigenschappen van planten overgeerfd kunnen worden en hun erfelijke aanleg verandert. Over deze theorie – die ook bestreden wordt door de grote meerderheid der Westerse deskundigen op dit gebied – heerste in de Sovjet-Unie geen eenstemmigheid. Het Centraal Comité van de C.P.S.U. heeft het geval onderzocht en officieel verklaard dat het Mitsjoerinisme juist en het Mendelisme wetenschappelijk onjuist is.

Hoezeer de communisten de wetenschap dienstbaar maken aan hun doeleinden, blijkt ook uit hun houding t.o.v. de psychologie. Een belangrijk deel van deze wetenschap, de diepte-psychologie, wordt eenvoudig verworpen. Noch Freud, noch Adler, noch Jung kun-

nen genade vinden in de ogen der communisten. Hun bezwaren tegen de diepte-psychologie zijn dat de menselijke eigenschappen niet verklaard worden uit maatschappelijke omstandigheden, maar uit het onbewuste, uit een bepaalde aanleg. Zij kunnen zich er ook niet mee verenigen dat deze aanleg slecht kan zijn en slechts gedeeltelijk te beheersen. Zij stellen hier tegenover hun opvattingen, waarin hiet het onbewuste de belangrijkste plaats inneemt, maar het bewustzijn. Dit bewustzijn neemt de omringende wereld in zich op en dit proces bepaalt de menselijke eigenschappen. Slechte menselijke eigenschappen zijn niet te wijten aan krachten van het onbewuste, maar worden gevormd door slechte uiterlijke omstandigheden. De klasse die in een maatschappij de productiemiddelen gebruikt ter uitbuiting en de Staat ter onderdrukking van de arbeiders, is verantwoordelijk voor slechte menselijke eigenschappen die zich op grond van een dergelijke situatie overvloedig zullen openbaren. Daarom menen de communisten dat er in de communistische maatschappij een geheel nieuw soort mens zal leven dat gunstig afsteekt tegen zijn voorganger in oudere maatschappijvormen. Als de belangrijkste oorzaak hiervan zien zij de verandering van omgeving en het is wel duidelijk geworden dat in de opvattingen van de communisten de milieufactor een uitermate belangrijke plaats inneemt.

Na de dood van Stalin openbaart zich in de Sovjet-Unie de neiging meer plaats te geven aan een openhartige critiek. Men ziet in dat de critiek met betrekking tot de wetenschap te veel aan banden gelegd is, waardoor de ontplooiing van de wetenschap belemmerd wordt. Van een vaste lijn is hier echter geen sprake, de critiek in de oude zin is nog evenzeer aan het woord.

Het communisme en de kunst.

De houding van het communisme ten opzichte van de kunst vertoont veel overeenkomst met die tegenover de wetenschap, hetgeen vooral tot uitdrukking komt in die landen waar de communisten tot heerschappij gekomen zijn. Beide worden beschouwd als hogere geestesuitingen – de wetenschap intellectueel en de kunst aesthetisch – die in dienst gesteld moeten worden van de communistische doeleinden. Een rede uitgesproken op het Eerste congres van Sovjetschrijvers op 17 Augustus 1934, door Zjdanov, eindigde als volgt: „Schrijft werken van een volmaakt meesterschap en waarvan

de inhoud ideologisch en artistiek op hoog plan staat! Weest de actiefste organisatoren van de heropvoeding van het bewustzijn der mensen in de geest van het socialisme! Zorgt dat U zich in de voorste gelederen bevindt van de strijders voor de socialistische klassenloze maatschappij!"

De kunst wordt dus door de communisten beschouwd als een geestesuiting en als zodanig vormt zij – overeenkomstig de leer van het historisch materialisme – een element van de geestelijke bovenbouw van de maatschappij. Deze geestelijke bovenbouw wordt bepaald door de economische onderbouw en zo wordt dus ook de kunst van een zekere tijd bepaald door het geheel van productiekrachten en productieverhoudingen in die tijd. Dat betekent, volgens de communisten, dat in een klassenmaatschappij een geheel andere kunst zal bestaan dan in een klassenloze maatschappij. In de kapitalistische maatschappij zal de kunst in hoge mate bepaald worden door de heersende klasse, die deze voor haar doeleinden gebruikt. Dat er in deze maatschappij kunst zou zijn om de kunst en dat de aethetica daar als maatstaf zou gelden, achten de communisten uitgesloten. Overigens verwerpen zij deze beginselen, omdat zij menen dat de kunst in dienst moet staan van de maatschappij.

De communisten spreken in verband met de kunst graag over „socialistisch realisme”. Het theoretisch orgaan van de C.P.S.U. „Communist” (toen nog Bolsjewist) geeft in haar nummer van 15 Mei 1948, in een artikel handelend over dat onderwerp in verband met de Sovjet-literatuur, een uitvoerige omschrijving, waarvan – om haar betekenis voor een juist inzicht in de communistische opvattingen over kunst – hieronder enkele gedeelten zullen worden weergegeven:

„Sovjet-realisme, steunend op de tradities van het klassieke realisme, stelt vast als basis van artistieke schepping niet de subjectieve willekeurige ideeën van de schrijver, maar zijn ontdekking van de objectieve werkelijkheid. De graad van artisticijiteit in het werk van Sovjet realistische schrijvers wordt in hoofdzaak bepaald door de mate waarin zij nauwkeurig en getrouw de loop van het levensproces weergeven.....In hun werk worden de Sovjetschrijvers geleid door de politiek van de Bolsjewistische Partij en de Sovjet Staat De belangrijkste taak van Sovjetschrijvers is het prediken van het communisme en het aantonen van

de voordelen van het socialistisch systeem boven het kapitalistische Zij zien in het onverbreekbare verband met de politiek de waarborg van een hoge ideologie in de literatuur en een voorwaarde voor haar verbondenheid met het volk De realistische en romantische elementen in het „socialistisch realisme” zijn vast bevestigd en het zou de grootste fout zijn de een van de ander te scheiden en de een tegen de ander op te zetten. Hoe waarheidsgetrouwer het werk van de Sovjetschrijver is, hoe betekenisvoller in communistische zin en ook hoe romantischer”.

In hun houding ten opzichte van de kunst stellen de communisten zich tegenover het „formalisme” en zij bedoelen daarmee de opvatting die de vorm stelt boven de inhoud. Dit formalisme – dat aldus het werkelijke beeld van het leven geweld aandoet – achten zij karakteristiek voor de huidige bourgeoiskunst.

Dat de C.P.S.U. zich niet ontziet om – zoals ten aanzien van de wetenschap – krachtdadig in te grijpen, blijkt uit een door haar in 1946 genomen besluit om het tijdschrift „Leningrad” op te heffen. Zjdanov – die namens de C.P.S.U. optrad in culturele zaken – rechtvaardigt deze stap als volgt: „Sommige mensen vinden het zonderling dat het Centraal Comité zulke strenge maatregelen heeft genomen naar aanleiding van een letterkundige aangelegenheid. Men is zoiets bij ons niet gewend. Wanneer iemand een mislukking in de productie laat passeren of als het productieprogramma voor stapelproducten niet voltooid wordt of als iemand het plan voor de houtvoorziening niet heeft uitgevoerd, dan vindt men het gewoon, dat er terechtwijzingen worden uitgedeeld. Maar nu er mensen zijn, die een mislukking op het gebied van de opvoeding der geesten lieten passeren, een mislukking bij het opvoeden van de jeugd, nu zou men zich daarbij willen neerleggen. Maar betreft het hier niet een veel ernstiger fout dan het niet-ervullen van een productieprogramma of het stranden bij de uitvoering van een industriële taak? Door zijn besluit wil het Centraal Comité het ideologisch front op één lijn stellen met alle andere sectoren van ons werk”.

(Het bovenstaande komt voor in een door Pegasus Amsterdam uitgegeven boekje „Over Letterkunde, Philosophie en Muziek” door Andrej Zjdanov).

De opvattingen van het communisme over critiek op de kunst wijken niet wezenlijk af van die over critiek op de wetenschap.

Zij is aan dezelfde beperkingen onderhevig d w.z. onderworpen aan de partijlijn. De partij geeft door haar directe of indirecte critiek aan welke kunst zij wenst en welke kunst zij niet wenst.

Evenals ten aanzien van de critiek op de wetenschap, is er na de dood van Stalin in de Sovjet-Unie meer sprake van objectieve critiek. Ook hier geldt echter dat geen duidelijke lijn zich aftekent, immers enerzijds wordt openhartiger critiek toegestaan, anderzijds wordt zij veroordeeld.

Het communisme en de godsdienst.

De *Marxistische* opvatting wordt het beste getypeerd door de uitdrukking van Marx zelf: „Godsdienst is opium van het volk”. Deze uitdrukking is het eerst door Marx gebruikt in zijn „Französisch-Deutsche Jahrbücher” die hij in ballingschap in Parijs schreef. Hij gebruikt hier de woorden: „Die Religion ist das Opium des Volkes”. Hij zegt dus opium „van” het volk en niet zoals vaak beweerd wordt „voor” het volk. Zijn redenering is ongeveer als volgt: Het volk verkeert in kommervolle omstandigheden, het verkeert in grote sociale nood. Iemand die in nood verkeert en lijdt, heeft een sterke behoefte aan verzachting van het leed. Verzachting kan verwacht worden van een verdooving. Opium verzacht - verdooft de pijn. Zo is het ook met de godsdienst. Deze belooft de mensen een betere wereld aan gene zijde van het graf. Deze belofte verdooft de pijn van het aardse bestaan. De godsdienst is dus het verdoovingsmiddel dat de mens voor zichzelf zoekt, vandaar: „Opium van het volk”. In de uitdrukking „Opium voor het volk” wordt meer de nadruk gelegd op degenen die het verdoovingsmiddel verschaffen, de geestelijkheid als handlanger van het kapitalisme.

Volgens Marx zal dus de behoefte aan godsdienst verminderen, naarmate de sociale omstandigheden verbeteren. In de communistische maatschappij zal alle behoefte aan godsdienst verdwenen zijn.

De *Leninistische* opvatting wijkt in hoofdzaak niet af van de Marxistische, het accent ligt echter enigszins anders.

In het Marxisme wordt dus gesteld dat de ellendige maatschappelijke omstandigheden de behoefte aan godsdienst scheppen. Naar-

mate deze omstandigheden beter worden, verdwijnt de behoefte. Godsdienst behoeft dus eigenlijk niet direct bestreden te worden. In het Leninisme is dit iets anders. Daar wordt de godsdienst gezien als een belangrijk instrument in handen van de Staat, die deze godsdienst gebruikt om het proletariaat er onder te houden. Hier wordt de godsdienst dus niet zozeer beschouwd als een verdoovingsmiddel dat het volk zichzelf verschaft, maar als een dat hun toegediend wordt. In deze betekenis is dus de uitdrukking: „Opium voor het volk” beter op haar plaats. De heersende klasse in de kapitalistische maatschappij gebruikt haar macht om de arbeiders er onder te houden. Daartoe beschikt zij over de Staat, die dus in de kapitalistische maatschappij geheel gezien moet worden als een machtsinstrument in handen van de onderdrukkers. Politie en Leger zijn instellingen die regelrecht dienen ter onderdrukking van het proletariaat. De Kerk vervult ook een belangrijke functie in de onderdrukking. Zij belooft een beter hiernamaals en predikt voor het aardse leven berusting en gehoorzaamheid. Gehoorzaamheid aan de machten die over de mensen gesteld zijn. Het in opstand komen tegen deze machten moet als zonde beschouwd worden.

Dat de haat van het Leninisme tegen de godsdienst groter is dan die van het Marxisme wordt, op grond van het bovenstaande, vooral verklaard uit de Russische situatie voor de revolutie van 1917. De Tsaren oefenden een zeer grote invloed uit op de Russische kerk. Kerk en Staat waren praktisch niet gescheiden. Vandaar dat voor velen de Kerk niet los gezien kon worden van de onderdrukking door de Staat.

De haat tegen de godsdienst spreekt telkens duidelijk in het Leninisme. De excessen in de eerste jaren na de revolutie, waarvan vooral de „Bond van Godlozen” bekend is, zijn gevolgen van die haat. Hier moet toch echter ook rekening worden gehouden met een speciale Russische karaktertrek: het gemakkelijk vallen in uitersten. In zijn boek „De Idiot” laat Dostojewsky de hoofdpersoon zeggen: „Wanneer bij ons iemand tot het Katholicisme overgaat, dan wordt hij beslist Jezuiet en dan nog wel een der meest onderaardse, wanneer hij atheïst wordt, dan zal hij ongetwijfeld gaan eisen dat het geloof in God met geweld, dat is dus met het zwaard, wordt uitgeroeid”.

Het hedendaagse communisme tegenover de godsdienst.

In de Grondwet van de Sovjet-Unie wordt met betrekking tot de kerk en de godsdienst het volgende bepaald (artikel 124): „Ten einde aan de staatsburgers de gewetensvrijheid te garanderen wordt de kerk in de U.S.S.R. van de staat en de school van de kerk gescheiden. Het recht om iedere godsdienst die men maar wil, te belijden en om anti-godsdienstige propaganda te voeren, is aan alle staatsburgers toegestaan”.

In de verhouding van het hedendaagse communisme tot de godsdienst is een bijzonder element ontstaan door de houding van de Russische Kerk tegenover de Russische Staat. De Kerk wordt door de communistische machthebbers niet meer gezien als een bedreiging voor de opbouw van de Sovjet-Unie. Zij kan in bepaalde opzichten zelfs meehelpen. Toch zou het onjuist zijn deze door opportunistische ingegeven welwillendheid te beschouwen als een wezenlijk anders staan tegenover de godsdienst dan het Marxisme en het Leninisme.

De huidige communistische opvattingen met betrekking tot de godsdienst komen telkens duidelijk tot uitdrukking in het orgaan van de Russische communistische jeugdbeweging: de „Komsomolskaja Prawda”. Zo komt in het nummer van 25 April 1951 de volgende passage voor:

„De godsdienst geeft een fantastisch, vals en verdraaid beeld van de natuur en de maatschappij, haar opvatting over hetgeen ons omringt weerspreekt de werkelijke stand van zaken, de onbetwistbare feiten van de wetenschap en de levenservaring van de menselijke praktijk. De godsdienst verhindert de mens het verstaan van de wetten der ontwikkeling van de natuur en de maatschappij, voedt hem op in een geest van nederigheid en onderworpenheid, bezielt hem met een blind geloof in goddelijke voorzienigheid. Godsdienst leidt de mens af van revolutionaire verandering, druppelt bij de massa het idee in van de onmogelijkheid van het veranderen van een levensorde waarvan beweerd wordt dat zij gevestigd is door God”.

Het bovenstaande is duidelijke communistische taal, die geheel steunt op het Marxisme-Leninisme. Aan de hand daarvan rijst de vraag waarom de godsdienst dan niet verboden wordt. De reden van deze gedragslijn is dat het verbieden van de godsdienst geen effectieve bestrijdingsmaatregel geacht wordt. Men weet dat wan-

neer kerkelijke groepen vervolgd worden, hun aantrekkingskracht toeneemt. Beter acht men daarom opvoeding, vorming en ontwikkeling, die er op gericht zijn het reactionaire en onwetenschappelijke van de godsdienst aan te tonen.

In de satellietstaten verkeert de strijd tegen de godsdienst nog niet in dit stadium. Daar wordt de Kerk nog veelal beschouwd als een gevaar voor de veiligheid van de Staat.

In de landen waar de communisten niet aan de macht zijn, wordt de houding tegenover de godsdienst vaak bepaald door plaatselijke omstandigheden, waarbij echter niet getwijfeld behoeft te worden aan de wezenlijke instelling zoals die in het bovenstaande tot uitdrukking komt.

In de statuten van de Nederlandse Communistische Partij komt m.b.t. de godsdienst het volgende voor: „Godsdienstige personen kunnen lid van de Partij zijn. De partij eerbiedigt hun godsdienstige overtuiging en laat hen vrij in kerkbezoek. Zij verwacht van hen, evenals van alle leden van de partij, dat zij de partijbesluiten helpen uitvoeren en in de partij geen propaganda tegen de ideologische beginselen van de partij voeren”.

DE AANTREKKINGSKRACHT VAN HET COMMUNISME

Een beweging die een derde van de mensheid beheerst, in het niet door haar beheerste gedeelte van de wereld over een meer of minder sterke aanhang beschikt en die haar medestanders onder alle volken en rangen en standen telt, moet toch wel een zekere aantrekkingskracht uitoefenen. Zonder deze is het verschijnsel van de ontwikkeling tot haar huidige macht niet te verstaan.

Een slechts oppervlakkige beschouwing van dit onderwerp maakt reeds duidelijk de moeilijkheid van een alzijdige en uitputtende behandeling. Een poging daartoe valt buiten het bestek van deze verhandeling. Hier zal dan ook slechts worden volstaan met een bepaalde benadering van dit zo gecompliceerde probleem.

Aantrekkingskracht is iets zeer subjectiefs. Hetgeen de een aantrekt kan de ander afstoten. Hier spelen hun rol de aanleg, de ontwikkeling, de opvoeding, het karakter, de persoonlijkheid, het milieu en de belangen van de betrokkene. Voor velen levert de erkenning van het subjectieve van aantrekkingskracht reeds moeilijkheden op, immers de mens heeft de neiging om aan te nemen dat een ander waargenomen objecten op precies dezelfde wijze ervaart als hij. Zo zijn er velen voor wie uit verstandelijke of gevoels-overwegingen het communisme volkomen onaanvaardbaar is en die zich dan niet voor kunnen stellen dat het communisme op anderen een bepaalde aantrekkingskracht uitoefent.

Men kan zich door een beweging als geheel aangetrokken voelen, maar ook door bepaalde onderdelen. Veelal ziet men bij het laatste dat de neiging ontstaat het onderdeel met het geheel te gaan vereenzelvigen. Zo zijn er die zich aangetrokken voelen tot bepaalde leerstukken of acties van het communisme en daardoor welwillender komen te staan tegenover het geheel.

Aantrekkingskracht is niet alleen subjectief, zij is vaak ook moeilijk te bepalen. Zij kan zo verborgen zijn dat iemand bij zichzelf niet in staat is te bepalen wat de aantrekkingskracht is en waarom.

De benadering van een onderwerp als de aantrekkingskracht van het communisme kan verschillend zijn. Waar het hier in wezen gaat om een *psychologisch* probleem, wordt een psychologische benadering gekozen, zij het met verschillende beperkingen en in het besef van de gecompliceerdheid van het vraagstuk.

De aantrekkingskracht van het communisme kan bij de betrokkene gevoelens van symphatie doen ontstaan, zonder dat deze leiden tot bepaalde handelingen. Deze gevoelens kunnen echter zo sterk zijn, dat de consequenties aanvaard worden en aansluiting gezocht wordt bij de communistische beweging, hetzij bij de partij zelf, hetzij bij een neven- of mantelorganisatie. Tussen deze passieve gevoelens van symphatie en actieve medewerking bestaan verschillende tussenvormen. Indien met betrekking tot het onderwerp van deze verhandeling de volledigheid betracht zou moeten worden, zouden ook de gevoelens die ten grondslag liggen aan die verschillende tussenvormen geanalyseerd moeten worden, teneinde de aantrekkingskracht van het communisme zo goed mogelijk tot uitdrukking te brengen. Een dergelijke behandeling zou toch nog te ver voeren. Vandaar dat in hoofdzaak de aandacht bepaald zal worden bij de aantrekkingskracht van het communisme op degenen die zich *aansluiten* bij de communistische beweging. Degenen die zich bij een beweging aansluiten doen dit op grond van een bepaalde motivering. Het onderwerp van deze verhandeling zal speciaal bezien worden vanuit de *motieven* van degenen die zich aansluiten bij het communisme. Bij de behandeling van de motieven wordt er van uitgegaan dat weliswaar een bepaald motief overheerst, maar dat er als regel sprake is van een complex van motieven.

De aantrekkingskracht van het communisme in de landen waar het aan de macht is, is vanzelfsprekend in bepaalde opzichten een andere dan in landen waar dit niet het geval is. Dit onderscheid zal in het hiernavolgende niet telkens gemaakt worden, de behandeling zal zich met name richten op de laatstbedoelde situatie. De aantrekkingskracht van het communisme kan *na* de aansluiting verandering ondergaan; zoals uit het hierbovenstaande al wel blijkt, zal hier de volle nadruk gelegd worden op de aantrekkingskracht die leidt tot aansluiting.

Vaak blijkt bij de nadere bestudering van motieven dat er dieperliggende motieven zijn. Zo is het ook bij de motivering met betrekking tot aansluiting bij het communisme. Zo kan het motief „streven naar een betere wereld” in werkelijkheid een vlucht voor de eenzaamheid zijn, de behoefte aan erkenning gebaseerd zijn op minderwaardigheidsgevoelens. In verband hiermee zullen eerst de motieven genoemd worden die in het algemeen met betrekking tot

dit onderwerp aangegeven worden, om vervolgens de diepere gronden te bezien. De eerstgenoemde motieven worden meestal niet als psychologisch aangegeven, maar als ideologisch, politiek enz. Terwille van de duidelijkheid zal deze terminologie gedeeltelijk aangehouden worden, het uitgangspunt is echter dat elk motief psychologisch is en bij de behandeling van de diepere motieven zal daarom het bovenbedoelde onderscheid niet meer gemaakt worden.

Voordat nu op de motivering nader wordt ingegaan, zal enige aandacht besteed moeten worden aan *omstandigheden* die de motivering kunnen beïnvloeden.

Er is een gezegde: Communisme vaart in het kielzog van de *armoede*. Deze bewering is zeker niet overdreven. Armoede kan de sociale beloften van het communisme oneindig veel sprekender maken of de verzuchting doen slaken: „Alles wat over mij komt is beter dan dit”. Slechte economische en sociale omstandigheden effenen de weg voor het communisme.

Een economische crisis werkt mee ter verhoging van de aantrekkingskracht van het communisme door zijn belofte van het ontvangen naar behoefte. In mindere mate geldt dit ook voor een *gezagscrisis*. Indien de overheid in hoog aanzien staat, is de aantrekkingskracht van bewegingen die er op uit zijn de bestaande orde omver te werpen niet groot. Wanneer zulks daarentegen niet het geval is en de overheid in discredit raakt bij het volk en slechts met de grootste moeite haar gezag kan handhaven, vergroot zich de aantrekkingskracht van een beweging die de heerschappij van het volk predikt.

De wijze waarop *rassenvraagstukken*, moeilijkheden van *minderheidsgroepen* en *koloniale problemen* worden opgelost en de moeite die het communisme doet om haar afwijzende houding ten opzichte daarvan te demonstreren, brengt velen er toe dit communisme welwillend te bezien. In de eerste plaats de belanghebbenden, de discriminerend behandelenden, maar ook degenen die zich het lot van deze groepen aangetrokken hebben, omdat zij menen dat hier onrecht gedaan wordt. In de theorieën van Lenin over het imperialisme wordt een grote plaats ingeruimd voor de „koloniale overheersing” en ook in de propaganda-acties van het hedendaagse communisme vormt dit onderwerp een belangrijk programmapunt. De positie van de negers in de Verenigde Staten en de in Zuid-Afrika gevoerde apartheidspolitiek zijn onderwerpen van propaganda die

door de communisten intensief bewerkt worden. De onafhankelijkheidsbewegingen in minder ontwikkelde gebieden vinden in de communisten vurige medestrijders, immers alle acties tegen het gezag van imperialistische staten bevorderen de zaak van het communisme.

De *tweede wereldoorlog* heeft niet alleen vele gebieden toegevoegd aan de Sovjetsfeer, maar het aanzien van het communisme in de wereld belangrijk verhoogd. De snelle toename van het aantal communisten na de tweede wereldoorlog in de niet door hen beheerste gebieden moet voor een belangrijk deel toegeschreven worden, enerzijds aan de behaalde successen van de Sovjet-Unie in de strijd tegen de Duitsers en anderzijds aan de houding van de communisten in het verzet. Deze welwillende beschouwing van het communisme werd nog bevorderd door bepaalde acties van de communisten in de door hen veroverde gebieden – zoals bijvoorbeeld China – die ten doel hadden een einde te maken aan toestanden die door een ieder als mistoestanden gekwalificeerd werden (dat er andere mistoestanden voor in de plaats kwamen drong slechts geleidelijk door). In dit verband is het wellicht ook goed iets op te merken over de huidige vredesactie van het communisme. Deze actie is weliswaar „tactiek”, maar de mogelijkheid van toepassing hiervan houdt zo nauw verband met de laatste oorlog, dat het zeker zin heeft hiervan melding te maken in het kader van de behandeling van „omstandigheden”. De communisten hebben begrepen dat, willen zij hun beweging aantrekkelijk maken, zij moeten komen met een actie van „wereld” betekenis en bovendien in hoge mate aantrekkelijk. In een door oorlogen geteisterde wereld is een zeker bestaan in vrede een ideaal dat tot ieder spreekt. De beweging die kans ziet alle krachten die zich daarvoor in willen spannen te verenigen, zal, buiten haar eigenlijke aanhang, een grote groep vormen, die door haar verbondenheid met die beweging op het punt van vrede, minder afwijzend staat tegenover andere beginselen. Het laatstgenoemde verschijnsel werd hiervoor reeds genoemd toen gewezen werd op de neiging tot vereenzelving van bepaalde onderdelen van een leer met de gehele leer. Deze vredesactie – die er op gericht is de Westerse bewapening als oorlogsvoorbereiding te doen zien – poogt de bewapening van de Sovjet-Unie, indien deze ter sprake komt, aan te duiden als noodzakelijke verdediging tegen die oorlogsvoorbereiding.

Tenslotte een factor die van groot belang is in dit verband: *de gebrekkige voorlichting over de ware aard en betekenis van het communisme* door de niet-communistische wereld. Verscheidene communisten hebben tijdens hun communist-zijn de verzuchting geslaakt: „Had ik dat geweten”. Vaak hadden zij het kunnen weten, indien de bestrijding van het communisme zich niet bepaald had tot scheldkanonnades en dwaze verhalen, maar universeel, systematisch en gefundeerd gevoerd zou zijn. Nog steeds is deze bestrijding gebrekkig en van deze situatie profiteert het communisme, doordat zijn nieuwe leden zich aansluiten zonder een juist idee van de beweging waaraan zij zich gaan geven.

De motivering.

Men spreekt met betrekking tot de aantrekkingskracht van het communisme nog al eens over *ideologische, politieke en sociale* motieven.

Velen voelen zich tot het communisme aangetrokken omdat zijn levens- en wereldbeschouwing hen aanspreekt. Deze is volgens hen niet relatief maar absoluut, niet kronkelig maar rechtlijnig, laat geen plaats open voor vragen en vormt een gesloten geheel. Anderen voelen zich aangetrokken tot speciale beginselen van de leer, zoals het materialisme of de dialectiek. Er zijn er ook die bekoord worden door bepaalde onderdelen, zoals de opvattingen omtrent de communistische maatschappij of de partij. Zo voelen ook velen zich bekoord door de politieke oplossingen die het communisme aanbeveelt en men wordt daarbij met name bekoord door de ontwikkeling die Rusland te zien heeft gegeven. Men ziet het dan ongeveer als volgt: „Rusland leefde voor de eerste wereldoorlog in een feodale situatie, waarin de Tsaren naar willekeur regeerden en waar een grote sociale nood heerste. In deze toestand hebben de arbeiders verandering gebracht door een greep naar de macht te doen. De daarop volgende machtsovername maakte een einde aan de onvrijheid en uitbuiting. De macht was toen in handen van het volk die deze gebruikte ter opbouw van een werkelijk socialistische samenleving, waarbij zowel aan de materiele als culturele welvaart aandacht besteed werd. Ondanks allerlei moeilijkheden is men er in geslaagd tot een snelle opbouw te komen en deze rechtvaardigt de harde middelen die vaak noodzakelijk bleken.” Op deze wijze kan men over de ontwikkeling in

de Sovjet-Unie horen praten. Velen kunnen, op grond van bovenstaande redenering, het niet verkeerd achten dat de Sovjet-Unie naar wereldheerschappij streeft. Immers, wereldheerschappij is een middel ter bereiking van het doel; de communistische wereldmaatschappij.

Een belangrijke aantrekkingskracht vormt voor velen de sociale zijde van het communisme. Men maakt in dit verband graag vergelijkingen met het kapitalisme. Het kapitalisme is volgens hen a-sociaal, omdat zijn motief niet is de bevrediging van de behoeften, maar het maken van winst. Het communisme wil de productiemiddelen brengen in handen van de gemeenschap, waaruit tenslotte een situatie zal ontstaan dat ieder ontvangt naar behoefte.

Een volgende groep motieven zou men de *opportunistische* kunnen noemen.

Er zijn altijd mensen die zich bij een beweging aansluiten omdat ze daar persoonlijk voordeel in zien, hetzij materieel, hetzij in andere zin. Vooral in de landen waar het communisme aan de macht is spreekt dit element heel duidelijk. Het lidmaatschap van de communistische partij zal daar vaak de enige mogelijkheid zijn om de maatschappelijke ladder met succes te kunnen beklimmen. Velen zullen in die landen menen dat, om in vrede te kunnen leven, het maar beter is zich aan te sluiten of in ieder geval pogingen in die richting te ondernemen. Immers het lidmaatschap van de communistische partij is daar vaak een moeilijk te verkrijgen voorrecht en pogingen om lid te worden worden al vaak beschouwd als een bewijs van politieke betrouwbaarheid. In de landen waar het communisme niet aan de macht is liggen de kansen van persoonlijk voordeel geheel anders. Hier dient vanzelfsprekend ook weer het nodige onderscheid gemaakt te worden, er zijn grote en kleine, belangrijke en onbelangrijke, financieel niet in moeilijkheden verkerende en arme communistische partijen. Het communisme is een sociale beweging en dit betekent dat ieder die zich aansluit hoopt op een wereld, waarin hij het ook vooral materieel beter heeft. Het communisme legt er echter de nadruk op dat deze situatie voor iedereen gevraagd wordt en dat het mogelijk is dat deze in een mensenleeftijd niet te bereiken is. De communisten die er zo over denken worden hier niet bedoeld, maar degenen die allereerst voor zichzelf en in het heden

hopen er maatschappelijk beter op te worden. Zij zien in de communistische partij een kans. Toch is het aantal van degenen die dergelijke motieven hebben niet zo groot als wel eens aangenomen wordt. De meesten weten wel dat actieve aansluiting inhoudt een leven van opoffering, in vele opzichten met geen of weinig materieel gewin of zelfs verlies. Ook in landen waar het communisme niet aan de macht is, kan angst hen er toe drijven toenadering te zoeken tot het communisme. Zij vrezen een toekomstige communistische heerschappij en pogen zich op deze wijze veilig te stellen.

Dan zijn er nog enkele motieven die moeilijk onder een bepaald hoofd te brengen zijn en die in het algemeen door iedereen wel als psychologische motieven begrepen worden.

Er zijn mensen die zeer sterk de behoefte gevoelen om zich te doen gelden en vaak gaat het hier om een zeer sterke drang naar erkenning. Hun familie- of maatschappelijke omstandigheden laten de ontplooiing van die drang niet toe en zij zoeken deze dus elders. Aanraking met het communisme maakt hun duidelijk dat hier mogelijkheden liggen tot bevrediging van hun behoefte. Deze drang naar erkenning gaat gemakkelijk over in een behoefte aan macht. De communistische partij is een organisatie waarin het mogelijk is het leven van anderen diepgaand te beïnvloeden, een communistische leider heeft vaak een macht over zijn medewerkers die veel verder gaat dan die van leiders op enig ander gebied van politieke organisatie. Verder zijn er die in het communisme een bevrediging zoeken voor avonturierszin of zin voor romantiek. Dit geldt met name in landen waar de partij verboden is. Het verbodene en het gevaar lokken hen. Min of meer hiermede in verband staan de conspiratieve neigingen. Het werken in het geheim veroorzaakt een bepaalde opwindung. Een conspiratieve sfeer geeft een bepaalde groepssolidariteit, waaraan behoefte bestaat. Er zijn er ook op wie geheime penetraties, infiltraties en provocaties een grote bekoring uitoefenen of die in alle mogelijke intriges hun lust vinden.

Zoals hierboven reeds is opgemerkt, blijken achter bepaalde motieven vaak andere motieven verborgen te liggen. Hieronder zal gepoogd worden met betrekking tot de aantrekkingskracht van het communisme die motieven wat meer naar voren te brengen. Vele menselijke handelingen blijken veroorzaakt te worden door de be-

hoefte om de *eenzaamheid* te verdrijven. In de verklaringen van mensen die terugzien op hun leven en zich afvragen wat de beweegredenen van bepaalde activiteiten geweest zijn, valt het vaak op dat zij na diepe bezinning tot de conclusie komen dat zij tenslotte slechts poogden te vluchten voor de eenzaamheid. Het schijnt dat de ontwikkeling naar emotionele volwassenheid ook de ontwikkeling is naar een geschikte oplossing van het eenzaamheidsprobleem. Velen vinden die oplossing niet doordat ze deze zoeken in een vlucht die slechts een *schijnoplossing* biedt. Velerlei zijn de vluchtreacties en het is wel zeker dat menigeen deze gezocht heeft in aansluiting bij een politieke beweging. Dit verschijnsel openbaart zich ook bij degenen die zich bij het communisme aansluiten, deze aansluiting is vaak een poging om te ontkomen aan eenzaamheid die niet langer verdragen wordt. De betrokkene is zich dit vaak zelf niet bewust en ook anderen zien dit motief niet.

Het zijn dikwijls niet slechts eenzaamheids „gevoelens” die de mens drijven, maar zelfs *angst* ervoor. Het schijnt dat angst in het leven van de moderne mens een vrij grote plaats inneemt en niet alleen angst voor eenzaamheid, maar voor alle mogelijke, vaak onbestemde en ongrijpbare gevaren. De ontwikkeling van de wereldpolitiek doet hun angstig de vraag stellen; „Waarheen leidt dit alles?” De ontwikkeling van de wetenschap is niet in staat hen hier gerust te stellen, daar haar resultaten gebruikt kunnen worden voor de algehele vernietiging van de mensheid. Angst vraagt om hoop en het communisme wil die verschaffen in zijn levens- en wereldbeschouwing, die aantoonde dat de samenleving tenslotte uitloopt op de communistische maatschappij, waarin de mens de hoogste vorm van geluk zal smaken.

Vaak blijkt dat *minderwaardigheidsgevoelens* de werkelijke drijfveer zijn voor aansluiting bij een massabeweging en het is wel zeker dat velen in het communisme een mogelijkheid zien om die gevoelens te verzachten. Meestal overheersen hierin gevoelens van mislukking of ongeschiktheid, die veelal nog gevoed worden door allerlei omstandigheden die belemmerend werken op de ontplooiing van de betrokkenen. Bij velen ontstaan die gevoelens omdat zij de arbeid niet vinden die ze zouden wensen of wanneer zij haar vinden, deze hen niet in staat stelt in hun onderhoud te voorzien. In het communisme zien zij de kans om nog wat te maken van hun

mislukte levens, immers zij kunnen daar werken aan de verwezenlijking van iets groots: een betere wereld gebaseerd op sociale gerechtigheid, waar ieder werkt naar vermogen en ontvangt naar behoefte.

Mislukking en ongeschiktheid wekken teleurstelling en deze kan leiden tot haat. Deze haat kan bepaald zijn en personen of groepen betreffen, zij kan echter ook onbepaald zijn. Degenen die zich bij het communisme aansluiten doen dit vaak op grond van haat. Hun haat richt zich dan op de vijanden van het communisme en de klassenstrijd biedt volop gelegenheid tot bevrediging van die haatgevoelens.

Een element dat alle bovenbedoelde gevoelens gemeen hebben is dat ze bepaald leed veroorzaken. De betrokkenen voelen dat aansluiting bij het communisme hun de mogelijkheid biedt van verzachting van dat leed. Zij wentelen dit als het ware af op de beweging waarbij zij zich aansluiten.

In dit verband dient ook iets opgemerkt te worden over het communisme als religie. Het schijnt dat toch wel in elk mens, zij het bij velen teruggedrongen of onherkenbaar, een bepaalde behoefte aan godsdienst leeft.

Hij heeft de behoefte om zich in de onzekerheid van deze wereld en dit leven vast te klampen en over te geven aan de zekerheid van een geloof. Bij zijn pogen om die zekerheid te verkrijgen ontwikkelt zich de behoefte de krachten waarvan hij aanneemt dat zij zijn leven leiden, teeren en te dienen. In het verleden werd in de godsdienstige behoefte van de mens veelal voorzien door de bestaande godsdiensten, maar ontkerstening is een teken van deze tijd. Voor velen hebben wijsgerige stelsels de plaats van de godsdienst ingenomen. De communistische levens- en wereldbeschouwing met haar pretentie dat zij een antwoord weet op alle vragen, die bovendien hoop geeft op de toekomst, vervult voor de communist de behoefte aan godsdienst. Bij de vergelijking van het communisme met een godsdienst blijken verschillende overeenkomende kenmerken. Ook het communisme pretendeert absolute waarheid, zijn leer is de enige waarheid. Afwijkingen worden als ketterijen beschouwd en te vuur en te zwaard bestreden. De doctrine is vastgelegd in uitvoerige werken; boeken als „Beginselen van het Leninisme” en „Geschiedenis van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie” hebben voor de communist een betekenis die in be-

paalde zin vergeleken kan worden met die van de Bijbel voor de Christen. De communist leeft in de heilsverwachting van de communistische maatschappij. De weg daarheen is lang en moeilijk en voor het proletariaat veelal een „lijdensweg”. De kwade krachten van deze wereld hebben zich verenigd in het kapitalisme dat te vergelijken is met de Satan in het Christendom. De communistische partij is de kerk, haar hoogwaardigheidsbekleders zijn de belangrijke partijfunctionarissen. Zo zou men door kunnen gaan, omdat een diepere beschouwing steeds meer overeenkomsten aan het licht brengt.

Vroeger was het aantal *intellectuelen* dat zich tot het communisme aangetrokken voelde maar heel klein, in de laatste tien-tallen jaren heeft dit zich echter aanmerkelijk uitgebreid en de vraag rijst waarin deze aantrekkingskracht gelegen is. De subjectieve aard van dit onderwerp maakt ook hier een afdoend antwoord onmogelijk. Gedeeltelijk is dit reeds hierboven gegeven, hieronder zal nog even ingegaan worden op de diepere motivering, alsmede op een omstandigheid waarvan de vermelding in dit verband wel van belang is.

Het schijnt dat speciaal ook bij deze groep het probleem van de eenzaamheid, dat nauw verbonden is met dat van de vrijheid, een belangrijke rol speelt. Indien het proces van de ontwikkeling van het vrijheidsprobleem in het individu gezien wordt enerzijds als ontwikkeling naar meerdere zelfstandigheid en onafhankelijkheid (en dus vrijheid) en anderzijds naar groter eenzaamheid ligt het voor de hand dat intellectuelen, die door hun opleiding en de sfeer waarin zij leven meer kans hebben op verwerving van de bovenbedoelde vrijheid, ook meer kans hebben op vereenzaming. Constitutionele factoren, maar ook allerlei omstandigheden kunnen een harmonische oplossing in de weg staan en de ontwikkeling naar vereenzaming bevorderen. De verkregen vrijheid kan dan tot een last worden, omdat zij aanklaagt en wijst op de grote verantwoordelijkheid. Men weet geen raad meer met die vrijheid en de bevrijding wordt gezocht in een volledig afstand doen door volkomen onderwerping. Verschillende intellectuelen hebben die bevrijding gezocht in onderwerping aan de discipline van de communistische partij, waarin een macht gevoeld werd waarop de verantwoordelijkheid afgewenteld kon worden.

De overgang naar het communisme van intellectuelen van naam

wordt door velen met de grootste verbazing opgenomen. Men ziet hierin slechts een grenzenloze politieke naïeveteit. Daarbij wordt nogal eens vergeten dat – al is het op grond van de bovenbedoelde diepere motieven – deze aansluiting ook vaak uit idealisme voortkomt. Dat er echter ook sprake is van gebrek aan *politiek onderscheidingsvermogen* is zeker waar. Dat gebrek aan politiek onderscheidingsvermogen zich niet beperkt tot intellectuelen is vanzelfsprekend, het schijnt echter dat men het hen meer kwalijk neemt, omdat zij geacht worden een bredere kijk op het leven te hebben, die hen in ieder geval behoedt voor aansluiting bij politiek extreme bewegingen zoals het communisme. Een uitvloeisel van deze opvatting is de mening dat verdienste op enig gebied waarborgen geeft voor het slagen op enig ander gebied. Deze mogelijkheid is zeker aanwezig, maar het moet onjuist geacht worden haar zonder meer aanwezig te achten. Politiek onderscheidingsvermogen is het resultaat van een zekere kennis en bezinning op het terrein van de politiek, alsmede een inzicht in haar samenhang met andere terreinen. Velen missen de belangstelling hiertoe door een onjuiste waardering van de politiek, die maar al te vaak vereenzelvigd wordt met minder fraaie zijden van bepaalde partijpolitiek. Anderen kunnen er de tijd niet toe vinden, het alleen maar bijblijven op eigen gebied vraagt al om de voortdurende aandacht. Hierdoor ontstaat misschien grote kennis op eigen gebied, maar vaak een ontstellend gebrek aan de meest elementaire kennis op ander gebied. De gevolgen hiervan blijven niet uit en men ziet het verschijnsel van grote geleerden die in politiek opzicht kinderen blijken te zijn. Zij worden bekoord door het communisme als geheel of door bepaalde zijden ervan en het wonderlijke verschijnsel openbaart zich dan dat, waar op eigen terrein een opvatting slechts gevormd wordt na rijpe bezinning, op politiek gebied een dergelijke bezinning blijkbaar niet nodig is. Het bovenstaande betekent vanzelfsprekend niet dat het op deze wijze met alle communistische intellectuelen gaat. Voor menigeen is de stap naar het communisme wel degelijk het resultaat van langdurige en diepgaande overwegingen.

Hierboven is reeds opgemerkt dat de aantrekkingskracht van het communisme tijdens het verbonden zijn met de communistische beweging een bepaalde verandering kan ondergaan. Bepaalde gevoelens

kunnen versterkt worden, andere verminderen of geheel verdwijnen. Vaak blijft de werkelijkheid totaal anders te zijn en tegen te vallen. De reacties hierop kunnen verschillend zijn. Er zijn er die zich verharden en zichzelf op alle mogelijke manieren voortdurend voorhouden dat ze goed gedaan hebben zich bij het communisme aan te sluiten, omdat tenslotte slechts deze beweging een betere wereld kan brengen. Velen van hen voelen vooral behoefte aan een dergelijke redenering, wanneer het er om gaat de middelen die door het communisme gebruikt worden te rechtvaardigen. Anderen die zelfs sceptisch tenaanzien van het doel geworden zijn blijven toch in de communistische beweging, omdat daarin bepaalde gevoelens bevrediging vinden. Er zijn er echter ook die zo volkomen teleurgesteld worden dat ze het communisme de rug toekeren. Vaak is dit een lang proces, waarin de betrokkene een zware strijd met zichzelf heeft moeten voeren.

Tenslotte: de aantrekkingskracht van het communisme is evident, ondanks zijn doctrine die de toets van de critiek niet kan doorstaan, ondanks zijn praktijk van „het doel heiligt de middelen” en ondanks alle mogelijke andere redenen. Een ieder die let op de bedreiging van dit communisme en die zich inzet voor de bestrijding van dit communisme, dient hiermede – wil deze bestrijding succes hebben – terdege rekening te houden.

DE BESTRIJDING VAN HET COMMUNISME

De bestrijding van het communisme door critiek.

Het is niet mogelijk critiek op het communisme uit te oefenen zonder kennis van dit communisme. De critiek kan dan onmogelijk de uitwerking hebben van bestrijding van het communisme. De communisten zijn er dadelijk bij om een dergelijke critiek aan te vallen en er hun voordeel mee te doen. Vele niet-communisten zullen na het onderkennen van deze lichtvaardige critiek de neiging hebben welwillender te staan tegenover het communisme. Onjuiste critiek, vooral indien ze volkomen als zodanig ontdekt wordt, doet veel meer kwaad dan goed. Verder dient hier nog eens opgemerkt te worden dat critiek wel een onmisbaar element vormt in de bestrijding van het communisme, maar dat – zoals verder aange-toond zal worden – er nimmer mee kan worden volstaan.

In het eerste deel van deze serie is op de verschillende grondslagen van het communisme critiek uitgebracht, het is niet de bedoeling dit hier op dezelfde wijze te doen. Hier zal gepoogd worden de kritische beschouwingen te beperken tot de hoofdpunten en wel de maatschappelijke grondslag, het doel en de weg naar het doel.

De maatschappelijke grondslag van het communisme is het *historisch materialisme*, dat stelt, dat economische factoren de ontwikkeling van de mensheid bepalen of anders gezegd, dat de economische onderbouw van de maatschappij de geestelijke bovenbouw bepaalt, zij het dat de geestelijke bovenbouw op haar beurt de economische onderbouw weer beïnvloedt. Een van de verdiensten van Marx is geweest, dat hij de betekenis van economische factoren in de ontwikkeling van de samenleving scherp onder de aandacht heeft gebracht. Indien hij betoogd zou hebben, dat naast andere factoren de economische een belangrijke rol spelen, zou ieder het met hem eens hebben kunnen zijn. Hij heeft echter niet alleen met nadruk gewezen op hun betekenis, maar hij heeft die zo overschat dat het gehele beeld is scheef getrokken. De vraag rijst of Marx dit zelf niet heeft ingezien. Waarschijnlijk wel. Engels heeft na de dood van Marx te kennen gegeven, dat Marx en hij een wel wat buitensporige nadruk gelegd hebben op de economische factoren. In het begin was het echter nodig geweest dit beginsel

aldus te stellen, omdat zij te maken hadden met tegenstanders, die het ontkenden, bovendien ontbrak veelal de tijd, plaats en gelegenheid de andere factoren tot hun recht te laten komen. Engels en later vooral ook Lenin hebben duidelijk gewezen op de betekenis van ideële factoren in de ontwikkeling van de maatschappij. Zij hebben betoogd, dat deze terdege de economische onderbouw beïnvloeden, zij hebben echter nimmer de hoofdgedachte van het historisch materialisme aangetast.

Een oppervlakkige beschouwing van de maatschappij kan gemakkelijk leiden tot een overdreven voorstelling van de betekenis van economische factoren. Deze spelen immers een duidelijke rol in het recht, de moraal, de kunst, de politiek en zelfs de godsdienst. Hoe gemakkelijk is het bij voorbeeld niet in een oorlog economische oorzaken aan te wijzen. In hoevele oorlogen waren niet de economische factoren de belangrijkste? Voor velen lijkt het vanzelfsprekend dat culturele ontwikkeling slechts mogelijk is op basis van een bepaald materieel welzijn. De ontwikkeling van de wetenschap en met name die van de sociologie en de psychologie hebben de kennis omtrent de drijvende krachten in de maatschappelijke ontwikkeling verdiept en de relatie tussen economische en andere factoren duidelijker aangetoond.

Het historisch materialisme geeft een eenzijdige verklaring van de drijvende krachten in de maatschappij. Dergelijke verklaringen komen ook voor bij degenen die totaal andersoortige factoren bepalend achten voor de ontwikkeling van de mensheid. Zo zijn er die ideële factoren overheersend achten in de evolutie van deze samenleving. Het communisme in de Sovjet-Unie kan dan zelfs gezien worden als een van de beste bewijzen van deze opvatting. Het communisme – een ideologie – is in de Sovjet-Unie ingevoerd en bepaalt daar het gehele maatschappelijke beeld, dus ook wat de communisten noemen de „economische onderbouw”.

De groeiende betekenis van de wetenschap der psychologie doet velen steeds meer de vraag stellen of psychologische factoren niet een veel belangrijker rol in de ontwikkeling van de maatschappij spelen, dan in het algemeen wordt aangenomen. Er zijn er zelfs die het maatschappelijk leven psycho-analytisch benaderen en irrationele factoren in hoge mate bepalend achten voor de ontwikkeling van het maatschappelijk leven.

Bij al degenen die zich ernstig bezinnen op de vraag welke

krachten de ontwikkeling van de maatschappij bepalen, begint het wel steeds duidelijker te worden, dat onder bepaalde omstandigheden er wel sprake kan zijn van een factor of van een factor die ten opzichte van andere domineert, maar dat er toch in het algemeen aanwezig is een complex van op een bepaalde wijze met elkaar samenhangende en op elkaar inwerkende factoren, dat de ontwikkeling van de mensheid bepaalt. Als de belangrijkste factoren worden dan wel beschouwd de ideologische, de psychologische en de economische.

Het bovenstaande doet niets tekort aan de Christelijke opvatting dat God de wereld regeert en de loop der geschiedenis bepaalt. De Christen zal de genoemde factoren zien als krachten die onder Gods bestel hun werking uitoefenen.

De critiek op het *doel* van het communisme houdt nauw verband met de critiek op de middelen. Na enkele kritische opmerkingen over het doel zal namelijk gepoogd worden aan te tonen, dat de middelen die de communisten gebruiken het doel onbereikbaar maken. De critiek op het communisme berust voor een belangrijk deel op ethische gronden. Voorzover deze critiek gericht is op de *middelen*, is dergelijke critiek zeker gerechtvaardigd. Met betrekking tot het *doel* - een sociale orde waarin de grootst mogelijke behoeftenbevrediging bestaat en de staat overbodig geworden is - kan er geen ethische critiek uitgeoefend worden.

De critiek op het doel zal allereerst de nadruk moeten leggen op de onbereikbaarheid van wat de communisten zich voorstellen. Zoals reeds werd opgemerkt bij de behandeling van het communisme in verband met de wetenschap, vormen de Westerse opvattingen in de biologie en de psychologie een beletsel voor het bereiken van het communistische doel. Daarom moesten Russische beoefenaars van de biologie komen tot de opvatting, dat verworven eigenschappen overgeërfd kunnen worden en erfelijke aanleg veranderd en die van de psychologie tot verwerping van de dieptepsychologie, door de aanvaarding van een psychologie die het menselijk handelen bepaald acht door maatschappelijke omstandigheden. Beide wetenschappen moeten in dienst staan van de communistische doeleinden, zij mogen het communistisch doel niet illusoir maken door het overnemen van Westerse opvattingen over erfelijkheid en het onbewuste leven van de mens.

Al is dan het communistisch doel in absolute zin niet bereik-

baar, de sociale orde zoals de communisten zich die voorstellen behoort op zichzelf niet tot de onmogelijkheden. Een maatschappij waarin de productiemiddelen in handen zijn van de gemeenschap en waarin ieder ontvangt naar behoefte is niet ondenkbaar. Bovendien ontwikkelt zich de situatie in de wereld in de richting van meerdere zeggenschap van de gemeenschap over de productiemiddelen en een groter behoeftenbevrediging. De ontwikkeling van de maatschappij in de Westerse landen toont aan dat deze idealen op een geheel andere wijze in vervulling kunnen gaan dan door het communisme als noodzakelijk wordt aangegeven. Deze ontwikkeling is niet het gevolg geweest van onverzoenlijke klassenstrijd en revolutie, maar van overleg en vermindering van de tegenstellingen.

Wanneer het doel in absolute zin onbereikbaar geacht wordt, terwijl het sociale doel op andere manier mogelijk blijkt, rijst de vraag of het nog wel zin heeft veel aandacht te besteden aan de critiek op de *middelen* en het niet overdreven is deze zelfs min of meer centraal te stellen. Zeer zeker heeft het zin op deze middelen speciale critiek uit te oefenen. De middelen die het communisme gebruikt vormen de werkelijkheid van de praktijk in het groot en in het klein. Vele van deze middelen kunnen noch de toets van de ethische, noch die van de praktische critiek doorstaan. De critiek op de middelen houdt in de veroordeling van de communistische praktijk.

De weg die de communisten bewandelen ter bereiking van het doel wordt gerechtvaardigd door de opvatting dat de middelendoor dat doel geheiligd worden. Vele niet-communisten kunnen hierin geen punt van critiek zien, omdat ze menen dat dit beginsel in het Westen ook toegepast wordt en men wijst dan op middelen die aangewend zijn en die op zichzelf - ook door de aanwenders - als immoreel beschouwd werden, maar die door het doel gerechtvaardigd werden. Toch is hier een duidelijk verschil, dat zowel de sfeer als de mate van toepassing betreft. In de democratische landen worden deze middelen als regel slechts toegepast in bijzondere omstandigheden, zoals in tijden van oorlog. Men blijft kritisch staan tegenover die middelen en ze worden slechts bij wijze van uitzondering toegepast. In vreedstijd versterkt deze kritische zin zich weer en automatisch komt men tot normalere opvattingen. In de laatste oorlog was er een bedenkelijke moraal ontstaan met betrekking tot het mijn en dijn, „organiseren” en „stunten”

werden nog vlak nade oorlog als verzachtende woorden voor stelen gebruikt. Deze woorden hoort men thans niet meer en wat toen „organiseren” genoemd werd heet nu weer „stelen”.

In het communisme is dit alles anders. De klassenstrijd is een voortdurende oorlog waarin de aanvaarding van het beginsel „het doel heiligt de middelen” niet gemist kan worden. Hier is geen sprake van uitzondering, de communist wordt er in opgevoed, dat alle middelen die de klassenstrijd bevorderen niet alleen geoorloofd zijn, maar dat het plicht is ze te gebruiken. De heersende klasse moet ten val gebracht worden, aan dat doel moet alles ondergeschikt gemaakt worden. De bekroning van de klassenstrijd is de revolutie, waarin de arbeiders naar de macht grijpen. In de revolutie kunnen de communisten met de middelen niet al de kieskeurig zijn, de rechtvaardiging is echter de vestiging van de dictatuur van het proletariaat of in wijder perspectief de vestiging van de communistische maatschappij. De dictatuur van het proletariaat rechtvaardigt alle middelen die gebruikt worden om de „contra-revolutionnaire” krachten of de agenten van de imperialistische machten te vernietigen. Ook hier geen uitzondering, maar het africhten van een grote groep mensen op een wijze die hen vertrouwd maakt met het toepassen van immorele middelen. Verder is de gehele samenleving onderworpen aan de vrijheidsbeperking die tot uitdrukking komt op alle terreinen van het leven en die gerechtvaardigd wordt door een betere wereld in de toekomst.

Vaak blijkt de meest doeltreffende critiek op het communisme te zijn die, welke kan aantonen dat de middelen het bereiken van het doel onmogelijk maken. De communisten hopen op een betere wereld en al hun activiteit is er op gericht deze wereld naderbij te brengen, in werkelijkheid zijn zij echter bezig dit doel onbereikbaar te maken.

Via *vrijheidsbeperking* willen de communisten komen tot hun anarchistisch ideaal van een communistische gemeenschap zonder Staat. Deze vrijheidsbeperking druist in tegen een van de essentiële voorwaarden voor de menselijke ontplooiing. Elk totalitair regiem staat voor dit probleem. In de mens leeft de behoefte aan vrijheid; indien hij belemmerd wordt in de bevrediging van die behoefte, heeft hij de neiging daarop agressief te reageren. Voor deze agressieve aandriften moet een uitlaat gezocht worden, die

veelal gevonden wordt in de vervolging van minderheden. Vaak blijkt dat de behoeften maar zeer gedeeltelijk bevredigd worden en dat telkens uitgekeken moet worden naar nieuwe objecten. In de Sovjet-Unie heeft men ook te maken met het bovenbedoelde probleem. De agressie die zich ophoopt in het hart van de Rus moet afgewenteld worden op Trotskisten, Koelakken, Fascisten, agenten van het Imperialisme. Dit zal zo door moeten gaan omdat er niet aan gedacht kan worden de vrijheidsbeperkingen op enige schaal op te heffen, dat zou de opgehoopte en vrijkomende agressiekunnen richten op Partij en Staat. Een vrije samenleving wordt op deze wijze steeds meer naar een verre toekomst verschoven.

Het geweld neemt in het communistische middelenarsenaal een belangrijke plaats in. Geweld wordt gebruikt zowel in de klassenstrijd, in de revolutie als in de dictatuur van het proletariaat. De geschiedenis van het communisme, ook die van Rusland na 1917, geeft hiervan vele voorbeelden. De beruchte zuiveringen die periodiek hun slachtoffers vragen, de methoden van de M.V.D. agenten, de slavenkampen spreken hier een overduidelijke taal. Het geweld is dus een middel geworden om een gelukkige gemeenschap op te bouwen. Dit is dezelfde methode als het vormen van een kind tot een gezonde en volwassen persoonlijkheid door het elke dag te mishandelen. Met beulen en slavenkampen bouwt men geen betere wereld, hoogstens een samenleving waar men met sombere berusting zijn weg gaat in het besef dat arrestatie, marteling en gevangenschap nu eenmaal inhaerent zijn aan het leven, zoals ziekte, smart enz. dat ook zijn.

Tenslotte is er nog een punt dat bij een beschouwing over doel en middelen van het communisme de aandacht vraagt: *De middelen kunnen tot doel worden*. De communisten stellen zich voor dat bij het bereiken van de communistische maatschappij de Staat en de Partij geen taak meer zullen hebben, de Staat zal zijn afgestorven en de Partij zal geen reden van bestaan meer hebben. De communistische machthebbers zullen dan ook terugtreden en overeenkomstig het anarchistisch ideaal zal verder alles geheel overgelaten worden aan het vrije spel van de maatschappelijke krachten, waarin slechts plaats zal zijn voor een instelling die in zoverre herinnert aan de oude Staat, dat zij optreedt als een soort verkeerspolitie in de samenleving. De geschiedenis leert dat de mens zich als regel niet los kan maken of wil maken van

machtsmiddelen welke hij bezit. Macht bevredigt bepaalde behoeften, zij verzacht minderwaardigheidsgevoelens en steunt geldingsdrang. Er schuilt voor velen een grote bekoring in het beheersen van het leven van anderen en het kunnen doen wat men wil. Regeringen van autoritair geregeerde landen hebben de neiging gewend te raken aan macht, zij voelen die macht niet meer als een middel, maar deze heeft hen zodanig gegrepen dat ze tot doel wordt. De dictatuur van het proletariaat is bedoeld als machtsuitoefening van het proletariaat om de contra-revolutionaire krachten en kapitalistische resten op te ruimen. Naarmate deze opruiming vordert dient de Staat af te sterven. Dit oude Marxistische beginsel is geheel verlaten, de macht van de Staat is thans veel groter dan in de eerste jaren na de revolutie. De Staat gedurende de dictatuur van het proletariaat is volgens de communistische leer een middel, dat bovendien geleidelijk in betekenis zal afnemen. De Staat in de Sovjet-Unie, vooral in haar ontwikkeling na de revolutie, kan bezwaarlijk aldus gezien worden, zij begint steeds meer doel te worden. Hetzelfde geldt voor de Partij, ook zij is volgens de communistische leer gedurende de dictatuur van het proletariaat een middel. Zij is de grote stimulerende kracht bij de opbouw van socialisme en communisme. Ook zij blijkt echter steeds meer doel te worden. Staat en partij zijn in de Sovjet-Unie nauw verweven, tezamen hebben zij de macht in handen. Aan deze macht wordt alles ondergeschikt gemaakt. Deze macht beperkt zich niet tot de Sovjet-Unie. Het Sovjet-imperialisme is er op uit de wereld te veroveren. Volgens de leer zou dit imperialisme als middel beschouwd moeten worden voor het vestigen van de wereldcommunistische gemeenschap. De buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie is immers te vereenzelvigen met de bevordering van het wereldcommunisme. Zoals de situatie zich thans ontwikkelt lijkt het er op dat het Sovjet-imperialisme bezig is het grote communistische doel te verschuiven en zelf daarvoor in de plaats te treden, m.a.w. bezig is van middel doel te worden.

De bestrijding van het communisme door geheime oorlogvoering.

Het communisme streeft naar de wereldcommunistische maatschappij. De weg daarheen loopt via klassenstrijd, revolutie en dictatuur van het proletariaat. Het bolwerk van het wereldcommunisme

is de Sovjet-Unie, die met behulp van de communistische partijen poogt te komen tot de communistische wereldorde. Daartoe zal in de kapitalistische maatschappij de klassenstrijd met alle middelen gevoerd moeten worden. De strijd die het communisme onder leiding van de Sovjet-Unie voert, toont enkele bijzondere aspecten, die in de geschiedenis altijd een rol gespeeld hebben, maar wier betekenis de laatste tijd zozeer is toegenomen dat terecht gesproken kan worden van een „koude” oorlog, naast de oorlog zoals deze in het algemeen gekend wordt en die tegenwoordig wel aangeduid wordt als „hete” oorlog.

Deze koude oorlog wordt gevoerd met dezelfde oogmerken als de hete, het verschil ligt in de middelen. De gewelddadige wapens die de hete oorlog kenmerken worden in de koude niet gebruikt. Overigens worden alle andere middelen om de tegenstander aan te vallen en te verslaan aangewend. Voor een groot deel komt het gebruik daarvan in de openbaarheid, wanneer de pers, de radio, de film enz. gebruikt worden. Voor een belangrijk deel onttrekt het gebruik zich aan de normale waarneming en speelt dit zich in het verborgene, in het geheim af. Men spreekt dan van „geheime oorlogvoering”. Het is deze geheime oorlog die in de strijd van het communisme zulk een belangrijk aandeel vervult en waarop zich dus ook de bestrijding van het communisme dient te richten, welke als regel gevoerd wordt door de *inlichtingen- en veiligheidsdiensten* van de democratisch geregeerde landen. Het inlichtingenwerk richt zich zowel op het wereldcommunisme, de Sovjet-Unie, China en de Satellietlanden, als op het communisme in de landen der vrije wereld. Met het eerste houden zich met name bezig speciale inlichtingendiensten van de grote democratische mogendheden, met het tweede de binnenlandse veiligheidsdiensten van de landen van de vrije wereld. Het inlichtingenwerk dat uitgevoerd wordt door laatstgenoemde diensten is vooral ook gericht op de subversieve uitingen van het communisme en zijn relaties met de landen achter het ijzeren gordijn. Naast inlichtingenwerk houden de veiligheidsdiensten zich als regel ook bezig met beveiliging van vitale objecten tegen subversieve communistische acties. De bestrijding van het communisme door middel van het inlichtingenwerk en het veiligheidswerk van binnenlandse veiligheidsdiensten richt zich dus voor een groot deel op de subversieve activiteiten van het communisme. Deze komen in hoofdzaak neer op spionage,

sabotage, ondermijnende propaganda, infiltratie en andere acties ter voorbereiding van een greep naar de macht.

Spionage is zo oud als de wereld; zolang er tegenstanders hebben bestaan, hebben deze geprobeerd het een en ander van elkaar te weten tekomen. Het communisme beschouwt het kapitalisme als zijn doodsvijand. De Sovjet-Unie leidt het communisme en zal volledig geïnformeerd willen zijn over de situatie in het kamp van de tegenpartij (de imperialistische machten). Daartoe zal er een geweldige inlichtingendienst moeten zijn, welks bestaan door Stalin gerechtvaardigd werd door te wijzen op de kapitalistische omsingeling.

Het alleen maar geïnformeerd zijn over de tegenpartij is voor het communisme niet voldoende, er moet gestreden worden en in deze strijd moet de vijand zoveel mogelijk afbreuk gedaan worden, waartoe sabotagedaden in allerlei vorm geschikte middelen zijn.

De betekenis van de psychologische oorlogvoering in de koude oorlog wordt door de communisten duidelijk ingezien. Hun propaganda is er allereerst op gericht de psychische weerstandskracht te ondermijnen door twijfel, onzekerheid, ontevredenheid en haat te zaaien. Op de bodem hiervan zal gepoogd worden aanhang te verwerven. Al zal dit maar gedeeltelijk gelukken, een gesteldheid als hierboven bedoeld, betekent voor de communisten reeds grote winst. Zij proberen dit doel vooral te bereiken door misleidende propaganda (vrede, nationale zelfstandigheid enz.), propaganda die vooral ook een wig moet drijven tussen de overheden van democratische landen en hun onderdanen. Ondermijnende propaganda kan in individuele gevallen angewend worden om aan te zetten tot subversieve acties. Volgens het communisme kan slechts de gewelddadige omverwerping van de bestaande orde de nieuwe maatschappij brengen. Zij zien de bovenbedoelde middelen steeds in het licht van de voorbereiding tot deze omverwerping.

Een activiteit die in dit verband nog bijzondere aandacht verdient is infiltratie. De communist ziet in de kapitalistische samenleving een aantal bronnen van macht, die met het oog op een toekomstige greep naar de macht van het grootste belang zijn. Als twee uiterst belangrijke worden beschouwd het overheidsapparaat als het machtsorgaan van de Staat en de vakbeweging als de machtigste organisatie van de arbeiders. In deze bronnen van macht zal doorgedrongen moeten worden, hierin zullen sleutel-

posities bezet moeten worden om de overgang naar een nieuwe orde te vergemakkelijken.

De voornoemde activiteiten zullen bestreden dienen te worden en zoals reeds is opgemerkt zal dit geschieden door binnenlandse veiligheidsdiensten, die daartoe inlichtingen- en veiligheids-werk bedrijven. Het inlichtingenwerk zal gericht zijn op het communisme, zijn staatsgevaarlijke uitingen en zijn relaties met de landen achter het ijzeren gordijn en met name de Sovjet-Unie. Het veiligheidswerk zal zich bepalen tot de preventieve beveiliging van de objecten die met het oog op de veiligheid van de Staat van belang zijn. De werkwijze van binnenlandse veiligheidsdiensten wordt beïnvloed door de werkwijze van de tegenstander, waarvan vooral opvalt dat deze in het geheim geschiedt. Spionage, sabotage, een deel van de ondermijnende propaganda, infiltratie en andere voorbereiding tot een greep naar de macht zullen alleen efficiënt zijn indien ze in het geheim uitgevoerd worden. In de verdediging tegen deze activiteiten zal ook dit geheime element niet gemist kunnen worden.

Op grond nu van het bovenstaande is het begrip „geheime oorlog” thans als volgt te definiëren: De geheime oorlog is de strijd die in het geheim gevoerd wordt, zowel een onderdeel vormt van de koude als van de hete oorlog en een aanvalsaspect en een verdedigingsaspect toont. In het aanvalsaspect zijn te onderscheiden spionage, sabotage, ondermijnende propaganda, infiltratie en andere activiteiten in verband met voorbereiding tot een greep naar de macht. In het verdedigingsaspect inlichtingenwerk en beveiliging.

De geheime oorlog is momenteel een geducht wapen van het wereldcommunisme. De verdediging tegen de activiteiten die hierboven werden genoemd kan niet gemist worden. Integendeel, de grote rol van deze onderdelen van de koude oorlog en de betekenis die het communisme eraan hecht maakt de versterking van inlichtingen- en veiligheidsdiensten in de vrije wereld tot een bittere noodzaak.

De bestrijding van het communisme door psychologische oorlogvoering

De psychologische oorlogvoering heeft twee zijden. Zij is enerzijds gericht op de verzwakking van de psychische weerstandskracht van de tegenpartij, anderzijds op de versterking van die van de eigen partij.

Hiervoor is iets gezegd over de eerstgenoemde zijde en wel de betekenis van psychologische oorlogvoering voor het communisme, later bij de behandeling van de bestrijding van het communisme door ideologische oorlogvoering zal op de tweede zijde teruggekomen worden, hier zal speciaal aandacht besteed worden aan de psychologische oorlogvoering gericht tegen het communisme.

Het belang van psychologische oorlogvoering wordt door velen steeds meer ingezien. Het omvangrijke propaganda-offensief van het wereldcommunisme deed de vrije wereld na de tweede wereldoorlog zich bezinnen op de vraag of hier niet iets tegenover gesteld moest worden. Verschillenden kwamen tot de conclusie dat de enige manier om het communisme te deze doeltreffend te weerstaan een tegenoffensief is, waarin niet geschroomd wordt op dezelfde wijze aan te vallen. Anderen waren van oordeel dat deze psychologische oorlog inderdaad gevoerd moest worden, maar dat men zich in de wijze waarop zij gevoerd moest worden juist zou moeten onderscheiden van de communisten. Het resultaat is geweest de oprichting van enkele instellingen die zich thans bezig houden met deze oorlogvoering. Naast verschillende particuliere instellingen in meerdere landen, is er sinds enkele jaren in de Verenigde Staten een officiële dienst die zich bezig houdt met psychologische oorlogvoering.

Het is niet de bedoeling hier alle vormen van de offensieve psychologische oorlogvoering te gaan behandelen. Volstaan zal worden met de voornaamste: *propaganda*. Dit onderwerp is hiervoor reeds verschillende malen ter sprake gekomen, het is wellicht goed enkele zijden ervan wat nader te bezien.

Allereerst de betekenis. Het begint steeds duidelijker te worden dat met propaganda veel te bereiken is en het gevolg is een toenemen ervan dat velen zich af doet vragen of zij niet steeds meer het leven zo zal gaan beheersen dat er voor een vrije meningsvorming practisch geen plaats meer zal zijn. In 1950 is er in Frankrijk een boek verschenen getiteld „La propagande, nouvelle force politique” van Jacques Driencourt. Hierin zegt hij o.m.: „De propaganda heerst, triomfeert. Alles is propaganda, alles is er van doortrokken, alles wordt er door vervormd. Voortaan zal het zo zijn dat men afhankelijk van de propaganda denkt, handelt en reageert. Zij neemt alles te baat om de boodschap te kunnen brengen en zij streeft naar het monopolie met afschaffing

van de concurrentie. Zij gebruikt alle instrumenten, dringt door in alle uitingen van gedachte en daad. Zij weeft om de individuen en de volken het net van veelvormige psychologische druk, waardoor de wereld woelt ineen atmosfeer van bedrog, van vijandelijkheid, van valsheid en van willekeur..... Het is goed te weten dat de propaganda een nuttige en onvervangbare rol kan spelen voor het welzijn van de mensheid”.

De betekenis van propaganda – en vooral haar totalitaire en massale toepassing – spreekt duidelijk in de beïnvloeding van het Chinese volk door de communistische machthebbers. Men heeft zelfs de naam „brainwashing” hieraan gegeven. Dit is een propagandistische bewerking die tot doel heeft de geest schoon te wassen van bepaalde opvattingen en deze ontvankelijk te maken voor nieuwe.

Vervolgens vraagt de aandacht de tactiek van de propaganda, welke vaak zal neerkomen op het juiste gebruik van gegevens, wat betreft inhoud en tijdstip. Begrip van de menselijke geest is onontbeerlijk. Haar grote verscheidenheid kan de bedrivers van propaganda voor velerlei problemen stellen. Propaganda die er bij de ene bevolkingsgroep grif ingaat, zal er bij de andere niet ingaan, misschien zelfs het tegendeel bewerken. Een nauwkeurige bestudering van het object van propaganda is dus nodig. Allereerst zal een beeld gevormd moeten worden van de ontwikkeling en het intellect. Propaganda die het bevattingsvermogen te boven gaat zal alle effect missen. Verder zal men moeten weten hoe het met het moreel is gesteld, is dit hoog of laag en hoe komt dat? Welke sympathieën of antipathieën bestaan er? Welke wensen en verlangens leven er en welke daarvan zijn overheersend? Is de tijd al rijp voor bepaalde propaganda is een vraag die eveneens van groot belang is. Moet de propaganda waar het om gaat ineens gegeven worden of moet zij eerst door een ander soort propaganda voorbereid worden? Zal korte krachtige taal tot het beoogde doel brengen of is het gewenst uitvoeriger te zijn? Veelal zoekt men bij propaganda zijn heil in ongunstige verhalen over de tegenpartij. Deze kunnen inderdaad effect hebben, op de duur doen ze het echter niet meer, tenzij er steeds gruwelijker dingen verteld worden en dat houdt niemand vol. Deze propaganda heeft zin, voorzover zij door het wekken van verontwaardiging de aandacht trekt, zij zal echter niet negatief moeten blijven, maar door positieve,

constructieve propaganda gevolgd moeten worden. Ook onware propaganda behoort tot de middelen. Deze kan tot doel hebben de vijand in verwarring te brengen, op een dwaalspoor te brengen. Als zodanig behoort ze ook in het arsenaal van de Westerse machten thuis. Onware propaganda is echter een buitengewoon gevaarlijk wapen. Afgezien van ethische bezwaren, die aan de kant van de Westerse democratieën toch altijd nog overwonnen moeten worden, kan deze propaganda als een boemerang werken, wanneer de onwaarheid wordt ontdekt.

De middelen van de propaganda maken een snelle evolutie door, de vorderingen van de techniek maken het mogelijk propaganda in korte tijd over de gehele wereld te brengen. Met betrekking tot de middelen kan de volgende onderscheiding gemaakt worden: mondelinge, geschreven en visuele propaganda. Bij de mondelinge propaganda zijn een drietal situaties denkbaar. Er is geen contact tussen spreker en luisteraar (radio), er is geen direct contact (redevoering voor een grote groep) en er is direct contact. De radio heeft de wereld veroverd en vormt een middel bij uitnemendheid om de mens te beïnvloeden. Het bezwaar van de propaganda over de radio is het gebrek aan contact tussen spreker en luisteraar. De laatste kan zich ongemerkt aan de propaganda onttrekken. Er is meer contact in een situatie dat de luisteraar de propagandist ziet en hem aanhoort. Het voordeel hiervan voor de laatste is ook dat indien hij de kunst van improviseren verstaat, hij kan doorgaan op hetgeen inslaat bij het publiek. Toch spreekt dit voordeel het duidelijkst bij het onmiddellijk contact, hetzij in een kleine groep, hetzij onder vier ogen. Hier is het de spreker mogelijk zijn gehele beïnvloedings- en overredingskunst aan te wenden.

De geschreven propaganda beschikt over een uitgebreid arsenaal van hulpmiddelen: boeken, periodieken, kranten, brochures, pamfletten. Een antwoord op de vraag welke propaganda doeltreffender geacht moet worden, mondelinge of geschreven, is moeilijk te geven, daar hier verschillende factoren een rol spelen. Geschreven propaganda mist het voordeel van het hierboven omschreven direct contact, dat echter aan de andere kant weer het nadeel heeft dat het toch steeds een min of meer vluchtig karakter draagt. Het geschreven woord staat op papier, men kan het, indien dat gewenst wordt, diepgaand bestuderen en indien het inslaat

kan de beïnvloedingskracht groter zijn dan van het gesproken woord. De geschreven propaganda kan in een eindeloze variatie gegeven worden. Boeken gaan als regel diep op de zaak in en hebben slechts voor een vrij beperkte kring betekenis. Tijdschriften worden als regel in wijder kring gelezen. Enerzijds zijn er de specifieke vormingstijdschriften die wat de inhoud betreft met boeken vergeleken kunnen worden, anderzijds zijn er tijdschriften die een meer populair karakter hebben en wier vormingsbedoelingen verhuld worden door hetgeen aansluit bij smaak en wensen van het publiek. De krant is een uitermate belangrijk propagandamiddel, vooral omdat hier sprake is van een voortdurende beïnvloeding. In haar komen de twee elementen van hetgeen hierboven genoemd werd i.v.m. tijdschriften samen. Haar voortdurende bewerking, met de hierboven genoemde voordelen van het geschreven woord, doet haar beïnvloedingsmogelijkheid niet ver af staan van die van het directe, veelvuldige, mondelinge contact. Een bijzonder middel van het geschreven woord is het pamflet. Het wordt gekenmerkt door een korte en duidelijke inhoud. Het grote voordeel is de verspreidingsmogelijkheid, men kan het aan grote menigten uitdelen, het huis aan huis bezorgen. Het kan gemakkelijk meegenomen worden en de aanmaak is niet duur.

De visuele propaganda dankt ook haar betekenis voor een belangrijk deel aan de vooruitgang van de techniek. De film is wel het meest sprekende voorbeeld. In het onderwijs is de overtuiging van het belang van visuele hulpmiddelen reeds lang algemeen gevestigd. Een instructiefilm van enkele minuten kan meer uitrichten dan uren praten. Voor bijna iedereen maakt hetgeen men ziet meer indruk dan hetgeen men hoort. De film heeft in de propaganda als middel nog min of meer een secundaire betekenis. Ook al is zij veelal een combinatie van visuele beïnvloeding en beïnvloeding door middel van het gesproken woord, toch wordt zij als regel gebruikt ter ondersteuning van de eerder genoemde propagandamiddelen. De mogelijkheden van het geschreven woord zijn veelvuldig en hetzelfde geldt voor het gesproken woord, de mogelijkheden van de film zijn echter veel beperkter; men dient altijd een aantal mensen op een bepaalde plaats samen te brengen. Er zijn ook andere visuele hulpmiddelen zoals foto's en tekeningen die tot doel hebben degenen aan wie ze voorgelegd worden op een bepaalde wijze te beïnvloeden. Een middel dat vooral in de com-

unistische landen aan betekenis gaat winnen is de een of andere „opvoering” met een propagandistisch doel. Met name wordt hier gedacht aan het toneel, dat geheel dienstbaar gemaakt kan worden aan een bepaalde beïnvloeding.

Zoals in een voorgaand deeltje van deze serie werd aangegeven, beschikt het wereldcommunisme over een uitgebreide organisatie, die ook bestemd is om de propagandataak uit te voeren. De leiding van deze taak berust bij de afdeling Agitprop (Agitatie-Propaganda) van het Centraal Comité van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie. Alle internationale en landelijke organisaties hebben hun aandeel in de propagandataak. Radio, pers en film worden intensief ingeschakeld. Op het propagandafront kan het communisme een geweldige activiteit ontplooiën. Indien de hiervoor genoemde afdeling Agitprop van het Centraal Comité van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie bepaalde propaganda noodzakelijk oordeelt, dan beschikt zij over grote mogelijkheden. Alle daarvoor in aanmerking komende Russische bladen – en met name die welke bestemd zijn voor het buitenland – kunnen worden ingezet. Het Kominform kan een belangrijke bijdrage leveren door zijn in alle belangrijke talen verschijnend orgaan „Voor een duurzame vrede, voor een volksdemocratie”. De internationale communistische organisaties voor de arbeiders, de jeugd, de studenten, de vrouwen, het voormalig verzet, cultuur ende vrede kunnen door hun contact met de landelijke communistische neven- en mantelorganisaties er voor zorgen dat de propaganda doordringt tot in de uiterste hoeken van de wereld.

De vrije wereld zal – op grond van hetgeen hiervoor gezegd is over de mogelijkheden van de propaganda – krachtdadig het communisme aan moeten vallen. Zij zal vooral moeten zorgdragen voor een „juiste” critiek.

Zoals hiervoor reeds werd opgemerkt kan onjuiste critiek op het communisme een tegengestelde uitwerking hebben. Velen die dergelijke critiek uitoefenen nemen vaak de moeite niet zich ook maar enigszins te oriënteren. Zo komt het herhaaldelijk voor dat doel en middelen van het communisme door elkaar gehaald worden. Wereldrevolutie is geen doel, maar middel. Anderen kunnen een bepaald aspect van het communisme beoordelen, maar zijn niet in staat het geheel te zien. Zo iemand kan het overkomen dat hij

een communist precies uitlegt waarom het communisme economisch onaanvaardbaar is en dat deze hem tenslotte antwoordt: „Wanneer U gelijk zoudt hebben, zou ik toch nog communist zijn”. Een groot deel van de critiek op het communisme geschiedt vanuit zogenaamd democratisch standpunt. Zich baserend op de „democratie” oefent men dan critiek uit op de communistische leer, niet beseffend dat men heel goed historisch materialist en democraat tegelijk kan zijn.

Deze kritische propaganda zal er vooral ook op gericht moeten zijn niet-communisten de lust te benemen communist te worden. Uitermate moeilijk blijkt het communisten of sympathiserenden tot andere gedachten te brengen. Een niet juist afgestemde propaganda kan hier veel verknoeien. Dit probleem bestaat met name bij de propaganda ten opzichte van de landen achter het ijzeren gordijn. Het gaat er daar niet om de bewoners zwart te maken, maar om hun duidelijk te maken in welke situatie ze verkeren. De bezwaren en gevolgen van hun onvrijheid en de politiek van hun machthebbers zal hun uiteengezet moeten worden.

Het Westen zal zowel op eigen terrein als op dat van de door de communisten beheerste landen alle beschikbare middelen aan moeten wenden ten behoeve van de offensieve propaganda. Voor de landen achter het ijzeren gordijn is de radio practisch de enige mogelijkheid. In de landen van de vrije wereld zullen de pers en de film intensief gebruikt kunnen worden. Tegenover de aanval van het communisme zal een tegenaanval ingezet dienen te worden die in kracht niet onderdoet voor de grote communistische propaganda-opmars.

De bestrijding van het communisme door ideologische oorlogvoering.

Als laatste bestrijdingswijze van het communisme zal hier behandeld worden over de ideologische oorlogvoering, een begrip dat de laatste tijd nogal eens gebruikt wordt. Velen menen dat de oorlogen steeds meer gevoerd worden op basis van een ideologie. Zo wordt dan de 20ste eeuw tot heden gekenmerkt door de strijd van de ideologie van de democratie tegen die van Fascisme, Nationaal-socialisme en Communisme. Op deze wijze bezien is de tweede wereldoorlog de botsing geweest van twee tegengestelde ideologieën en is de thans woedende koude oorlog een overeenkomstig conflict.

Indien de huidige oorlogen inderdaad steeds meer door ideologieën bepaald worden, is het niet vreemd dat het wapengeweld een mindere rol gaat spelen en de psychologische oorlogvoering aan betekenis gaat winnen. Het gaat immers om de menselijke geest en tegen ideeën doet men met gewelddadige wapens niet veel. De psychologische oorlogvoering die gericht is op de psychische weerstandskracht van eigen en tegenpartij, beïnvloedt in belangrijke mate de geest en er is daarom een nauw verband tussen haar en ideologische oorlogvoering. De laatste moet ruimer gezien worden en meer positief van aard.

Zoals hiervoor reeds is aangegeven heeft de psychologische oorlogvoering twee kanten, het opbouwen van het eigen moreel en het ondermijnen van dat van de tegenpartij. De eerste lijkt meer met ideologische oorlogvoering te maken te hebben en meer positief te zijn, er zijn echter in beide zijden zowel positieve als negatieve elementen. Het opbouwen van eigen moreel kan geschieden door de vijand op alle mogelijke manieren in een kwaad daglicht te stellen, om aldus de strijdlust van de eigen partij aan te wakkeren. Het kan echter ook geschieden door tegenover de ideologie van de tegenpartij en de praktische consequenties daarvan de eigen ideologie te stellen, haar betekenis en toepassing. Hierdoor kan bereikt worden dat de hernieuwde confrontatie met de waarden van eigen ideologie tot een stimulerende kracht wordt. De tweede zijde van de psychologische oorlogvoering lijkt weinig met ideologie te maken te hebben. Zij behoeft echter niet te volstaan met het ondermijnende werk dat tot doel heeft de wil tot vechten van de tegenstander te breken. Zij kan op grond daarvan pogen de eigen ideologie ingang te doen vinden bij de andere partij.

De betekenis van ideologische oorlogvoering wordt door de leiders van de beide kampen die de huidige wereld verdeeld houden in verhoogde mate ingezien. Zo heeft President Eisenhower bij verschillende gelegenheden te kennen gegeven dat de strijd die thans gevoerd wordt tussen de vrije wereld en het communisme een strijd is die gaat om de geest en het hart van de mensen, oftewel een ideologische strijd. Wisjinski heeft eens gezegd: „Wij willen de wereld veroveren, niet met de atoombom, maar door iets wat het Westen niet begrijpt, onze hersenen, onze ideeën en onze doctrines”.

Ideologieën worden door velen gezien als de belangrijkste factor in de ontwikkeling van de mensheid (zowel ten goede als ten kwade). Vele anderen menen dat ideologieën in dit verband slechts een geringe rol spelen. Het Christendom wordt een ideologie genoemd, het communisme echter ook. Er zijn er die ideologieën beschouwen als belemmeringen voor de ontwikkeling van de wetenschap omdat zij de gronden van de wetenschap aantasten, er zijn er ook die een ideologie de beste stimulans vinden voor haar ontwikkeling. Er is een veelheid van opvattingen; op de belangrijkste zal hieronder wat nader worden ingegaan, eerst zullen – met het oog op het onderwerp dat behandeld wordt – enkele opmerkingen gemaakt worden over de tijd waarin wij leven en de verwachtingen voor de toekomst.

Al wordt van elke tijd gemeend dat hij bijzonder is, het tijdvak van de laatste 150 jaren onderscheidt zich toch wel van vele andere door de geweldige veranderingen die plaats hebben gevonden of bezig zijn zich te voltrekken of zich aankondigen. Het Christendom dat voor een belangrijk deel het beeld van de Westerse beschaving bepaald heeft, begint zijn directe invloed op een deel van de massa te verliezen. De ontkerstening neemt hand over hand toe. Waar honderd jaar geleden in Nederland het aantal mensen dat niet bij een kerk was aangesloten praktisch te verwaarlozen was, wordt dit thans, tezamen met het aantal dat wel is aangesloten, maar niet meer naar de kerk gaat, op een derde van het gehele volk geschat. Wat betreft de bevrediging van godsdienstige behoeften nemen allerlei wijsgerige stelsels de plaats in van de godsdienst. In de 19e eeuw vierde het materialisme zijn triomfen, er openbaarde zich een overdreven waardering voor de natuurwetenschappen en men leefde veelal in de veronderstelling dat deze wel in staat zouden blijken de wereld en haar raadselen te doorgronden. Het communisme heeft deze opvatting verder ontwikkeld, maar overigens brak steeds meer het inzicht door dat ideële factoren een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van de mensheid. De wetenschap heeft een geweldige vlucht genomen, alsmede haar toepassing, de techniek. Een industriële revolutie – die nog in volle gang is – veranderde het aanzien van de maatschappij ingrijpend en veroorzaakte – doordat de maatschappij deze veranderingen niet altijd kon verwerken – allerlei sociale en economische moeilijkheden. Een belangrijk element in

de voormelde veranderingen vormde de opkomst van de arbeider. Politiek hebben zich geweldige verschuivingen voorgedaan, zowel in de binnenlandse politiek van vele landen als in de internationale politiek, welke thans praktisch bepaald wordt door de tegenstelling tussen de landen waar het communisme tot heerschappij gekomen is en de vrije wereld. Liberalisme en Socialisme hebben, vergeleken met de vorige eeuw, belangrijke wijzigingen ondergaan. De oude politieke tegenstellingen – veelal op grond van verschillende levens- en wereldbeschouwingen – maken plaats voor andere, waarin de godsdienst een veel geringere rol gaat spelen.

Cultuurpessimisme met betrekking tot de Westerse beschaving is een verschijnsel van deze tijd. Cultuurphilosophen van verschillende richting zien de toekomst van het Westen zeer somber in. De een spreekt in omwonden taal over de „ondergang van het avondland”. Een ander over het „vijf en twintigste uur” waarmee tot uitdrukking gebracht moet worden, dat voor deze beschaving – die leeft in het uur na het 24 ste – geen redding meer mogelijk is. Er zijn er die in de toekomst slechts het beeld zien van de almachtige staat, die het leven intens beheerst. Velen maken zich ernstig ongerust over de toenemende massavorming en de industriële mechanisatie en zien vooral daarin cultuur ontbindende krachten. West-Europa wordt vergeleken met een bevende grijsaard die tastend zijn weg gaat. Naast degenen die algeen twijfel meer koesteren over het lot van de Westerse beschaving, zijn er de voorzichtigsten, die hun geloof niet openlijk uitspreken, maar bij wie tussen de regels door een pessimisme tot uitdrukking komt dat zeer sterk rekening houdt met de mogelijkheid van een ten ondergang neigende Westerse beschaving, die de leiding in deze wereld zal moeten overgeven aan een nieuwe opkomende beschaving. Gelukkig zijn het niet slechts de pessimisten die hun beschouwingen ten beste geven, maar worden ook optimistischer geluiden vernomen. Zo zijn er, die – al zijn zij de opvatting toegedaan dat de cultuur thans door een dieptepunt gaat – een opgang zeker mogelijk achten. Velen vinden in de verschijnselen van deze tijd toch nog voldoende voor hoop op de toekomst. Het geloof in de vooruitgang komt nog op velerlei wijzen tot uitdrukking. Met betrekking tot de toekomst van West-Europa doet zich het merkwaardig verschijnsel voor, dat er Amerikanen zijn die ten aanzien van de toekomst van West-Europa tot veel optimistischer conclusies komen dan Europeanen.

In de bovengenoemde beschouwingen, die variëren van pessimisme tot optimisme endie alle een bepaald accent leggen, schijnt niet veel gemeenschappelijks te liggen. Toch menen verschillenden – de hedendaagse cultuuropvattingen gezamenlijk beschouwend – dat er sprake is van een belangrijke wijziging in deze zin dat het materialisme dat de cultuur zo lange tijd belangrijk beïnvloed heeft, bezig is aan betekenis te verliezen endat de samenleving de neiging vertoont zich meer voor het ideële open te stellen. Het spreekt vanzelf dat in een dergelijke situatie de betekenis van ideologische oorlogvoering belangrijk toeneemt.

Zoals hiervoor reeds meerdere malen is aangegeven, hechten de communisten grote waarde aan ideologie. Deze heeft voor hen allereerst de betekenis van een levens- en wereldbeschouwing. Zij verklaart de wereld, zij beantwoordt vele vragen en de raadselen die er nog zijn zullen t.z.t. zeker opgelost worden. Verder verleent zij uitzicht op de schone toekomst van een communistische maatschappij, waarin leed en kwaad geen plaats meer zullen hebben. Zij openbaart haar aanhangers de wegen die zij moeten bewandelen en het juiste levensgedrag, terwijl zij bovendien aanzet tot actie.

De Russische politieke dictionnaire geeft de volgende omschrijving van ideologie:

„Ideologie – een systeem van opvattingen, ideeën en begrippen. De ideologie komt tot uitdrukking in filosofie, ethiek, rechtsopvattingen, kunst, wetenschap, godsdienst. Het Marxisme-Leninisme heeft aangetoond dat de ideologie tenslotte haar vorm ontleent aan de productiewijze en zich ontwikkelt op de basis van bestaande economische en klasse-verhoudingen. Daar deze verhoudingen veranderen, verandert ook de ideologie. In een klassemaatschappij is de ideologie klassebepaald, zij is afhankelijk van de positie van de klassen in de maatschappelijke productie. In de kapitalistische maatschappij bezit de bourgeoisie alle productiemiddelen en buit de werkende klasse uit. Haar ideologie wordt daardoor bepaald. Afhankelijk van haar inhoud houdt de ideologie de sociale ontwikkeling tegen of versnelt haar. De revolutionaire ideologie van het proletariaat, het Marxisme-Leninisme, is de opperste revolutionaire kracht, gericht op de vernietiging van het kapitalisme ende opbouw van het communisme. Het Marxisme-Leninisme, als de ideologie van het proletariaat,

ontwikkelde zich als het resultaat van de studie van de wetten van de ontwikkeling van de maatschappij en de generalisering van de ervaringen van de klassenstrijd. Het Marxisme-Leninisme werd gevormd in de bittere strijd met de bourgeoisie en opportunistische ideologieën die fundamenteel vijandig zijn aan het proletariaat. De Marxistisch-Leninistische ideologie heerst in de U.S.S.R. - het land van het socialisme - en in de Sovjet-gemeenschap".

Ook het Christendom wordt een ideologie genoemd. In „Nieuwsdienst Morele Herbewapening" (14-daags orgaan van deze beweging in Nederland) van 14 Maart 1954 wordt m.b.t. de relatie tussen Christendom en Ideologie het volgende gezegd:

„De noodzaak van een Christelijke ideologie in de landen van het Westen werd deze dagen onderstreept door Professor D.H. Rendtorff, hoogleraar in de theologie te Kiel, in een rede voor de docenten van de Universiteit te Oxford. Professor Rendtorff toonde aan, dat wanneer het Christelijk geloof in zijn volheid doorleefd wordt, het heen breekt door het enge ophulsel van een alleen maar individuele overtuiging, en de gestalte van een ideologie aanneemt, die naar haar wezen dynamisch, naar haar aanspraken absoluut, naar haar omvang totaal en naar haar doel eschatologisch is".

„De eerste karaktertrek van een werkelijke ideologie is, dat zij *dynamisch* van aard is", zei Professor Rendtorff. „Een ideologie is niet alleen een ideeënstelsel, maar een dynamische kracht, die zich van een mens meester maakt, hem verandert en een nieuwe geest brengt in zijn hele leven. Het communisme is dynamisch. Dat is ook het Nationalisme. Is ons Christendom ook dynamisch? Verandert het mensen? Het kan en zal dit doen, doeltreffender dan de andere ideologieën, als wij opnieuw beginnen te rekenen met de realiteit en de aanwezigheid van Gods Heilige Geest.

De tweede karaktertrek van een echte ideologie is, dat ze *absoluut* van aard is. Het Communisme is absoluut. De communisten zeggen, dat de wereld vernietigd en daarna opnieuw opgebouwd moet worden, en dat allen dit grote doel moeten dienen. Zo ook het Nationalisme. Hitler zei ons: Het strekt U tot eer te sterven, opdat het volgende geslacht een nieuw Rijk zal zien. Is ons normale Christendom in deze zin absoluut, of leven vele zogenaamde Christenen alleen maar naar relatieve maatstaven? Bestaat er niet

een wijde kloof tussen het Christelijk geloof dat ze belijden en het leven dat ze leiden? Velen voelen zich niet verplicht, in hun dagelijkse leven ernst te maken met absolute geboden. Onze manier van leven kan vernieuwd worden als wij absolute morele maatstaven aanvaarden. Dat kunnen ook wij Christenen van Morele Herbewapening leren.

De derde karaktertrek van een ideologie is dat zij *totaal* is. Zij grijpt ons hele leven aan, ons verstand, ons gevoel en onze wil. Zowel Communisme als Nationalisme zijn in deze zin totaal. Ik heb gezien hoe onder het Derde Rijk jonge mensen door Hitler er toe gebracht werden hun hele leven aan het Nationaal Socialisme te geven. Is normaal Christendom totaal? Morele Herbewapening heeft er altijd op gewezen, dat ons geloof een totale overgave aan God behoort te zijn.

De vierde karaktertrek van een ideologie is dat zij *eschatologisch* is, dat wil zeggen: betrokken op de eindbestemming van de mens. Het Communisme is eschatologisch in haar droom van een rijk van vrede en gerechtigheid. Wij kennen de aantrekkingskracht daarvan. Het Nationalisme heeft ook zijn eschatologie.

Het heeft tot doel de stichting van een wereldrijk, waar één volk over alle volken heerst. Is ons Christendom eschatologisch? Is het betrokken, niet alleen op mijn persoonlijk behoud en dat van mijn familie, niet alleen op mijn volk of mijn generatie, maar op Gods plan met de gehele wereld en de gehele geschiedenis? Zoals de wereld een begin had in de schepping, zo zal zij een eind hebben in het Koninkrijk Gods. Wij bidden wel: „Uw Koninkrijk kome", maar het is niet het hoofdmotief van ons leven. Dat moeten wij van Morele Herbewapening leren. Ieder mens heeft zijn aandeel in en is verantwoordelijk voor de toekomst van de wereld".

Ook het Humanisme is een ideologie te noemen. Enkele jaren geleden is van de hand van Julian Huxley - oud directeur-generaal van de Unesco - een boek verschenen, dat ook in het Nederlands vertaald is „Sovjet-wetenschap en Sovjet-cultuur". In dit boek spreekt de schrijver zich uit over de wenselijkheid en mogelijkheid van een op het Humanisme steunende ideologie tegenover de communistische ideologie. „Ik zou alleen vurig wensen dat de Westerse wereld ook zulk een prachtige ruggesteun bezat. Indien onze maatschappij geheel of overwegend bezielde zou worden door een gemeenschappelijk geloof betreffende de bestemming van de

mens ende voornaamste doeleinden van de vooruitgang van de mensheid, dan zouden we heel zeker in staat zijn, die vooruitgang aanzienlijk te versnellen. Zoals de toestand nu is, ontbreekt die gemeenschappelijke overtuiging geheel en al, zelfs met betrekking tot zulke essentiële punten als de waarde van de menselijke individuen, de taak van de Staat, de verhouding tussen rechten en plichten, de juiste verhouding tussen de geestelijke en de stoffelijke factoren die het leven beïnvloeden, de rol van wetenschap, kunst en godsdienst, het systeem van waarden dat we aan onze maatschappij zouden willen ten grondslag leggen, en de bedoeling van deze vooruitgang zelf. En het gevolg is een verlamd gevoel van hulpeloosheid en verwarring.

Ik ben er zeker van, dat we zulk een gemeenschappelijk geloof zouden kunnen vinden, als we op de juiste wijze wisten gebruik te maken van de enorme hoeveelheid van nieuwe kennis omtrent de natuur en de mens, die gedurende de laatste twee eeuwen is vergaard (en voornamelijk zelfs in de laatste vijftig jaren). Ik ben er zeker van, dat als we dit deden, we daarbij in rijke mate baat zouden vinden, omdat we daaruit zowel de verzekerdheid zouden putten, die ons door algemeen erkende doelstellingen op de lange duur verschaft kan worden, als ook de energie die nodig is om direct dringende opgaven te vervullen. Maar ik ben ook overtuigd, dat dit gemeenschappelijk geloof vrijwillig erkend moet worden, door overleg en overreding, en niet door een van bovenaf opgelegde dwang.....

Ik geloof, dat alleen een soort dynamisch of evolutionistisch humanisme in staat zal zijn, een even machtige en even algemene aantrekkingskracht uit te oefenen, het geloof dat de mens als taak heeft het algemene evolutieproces tot nieuwe hoogten op te voeren en dat hij door deze taak te volbrengen, steeds wijdere mogelijkheden kan openen voor een meer volmaakt leven voor latere generaties. Als dit zo is, dan moet dit evolutionistisch humanisme gedeeltelijk in de eerste plaats op wetenschap gebaseerd zijn en het zal dan ook de taak van wetenschappelijke mensen zijn om de materiele grondslagen te leggen voor deze verhoogde levensstandaard en hun aandeel bij te dragen tot de theoretische en filosofische achtergrond van een nieuwe ideologie, zoals dit voor een godsdienst de theologische constructie is".

Tegenover het communisme als ideologie staan zowel Christendom als Humanisme. Zullen zij als ideologieën in staat zijn het communisme niet alleen te bestrijden, maar ook te overwinnen? Natuurlijk menen de belijders van het Christendom dat hun ideologie verre superieur is aan die van de communisten en dat een vergelijking eigenlijk absurd is. Het gaat hier echter niet alleen om de innerlijke waarde van de belijdenis, maar ook om de kracht van de belijders hun ideologie ingang te doen vinden.

Het Christendom staat voor de realiteit van een sterk toenemende ontkerstening. Het alternatief: Christendom of communist is in bepaalde landen al niet zo absurd meer. Het is zeker dat de beginselen van het Christendom superieur zijn aan die van het communisme. Gaat er echter van alle belijders van de Christelijke beginselen evenveel kracht uit als van de belijders van de communistische ideologie?

Ook de kansen van de humanistische ideologie lijken in deze tijd niet groot. Haar grondslagen worden wel door velen aanvaard, maar ook hier kan toch moeilijk gesproken worden van dynamiek en werfkracht.

Er zijn er velen die in een samengaan van Christenen en Humanisten tegen het communisme geen heil zien. De uitgangspunten worden zo volkomen verschillend geacht, dat elke gemeenschappelijkheid onbestaanbaar lijkt. Dit exclusieve standpunt doet echter aan de mogelijkheden van bestrijding van het communisme te kort. Het moet zeer wel mogelijk geacht worden dat Christenen en Humanisten op basis van bepaalde gemeenschappelijke opvattingen het communisme bestrijden zonder in te gaan op de diepere gronden. Moet het Christendom in de positieve strijd tegen het communisme het Humanisme als partner weren, omdat deze de naastenliefde niet ziet als een uitvloeisel van de liefde tot God?

Met het aanvaarden van bepaalde gemeenschappelijke opvattingen schept men echter nog geen gemeenschappelijke ideologie.

Zoals hierboven reeds werd opgemerkt, gaat het bij een ideologie niet slechts om het constateren van bepaalde waarheden of waarden, maar ook om de mogelijkheden deze ingang te doen vinden. Er zal een veelomvattend en duidelijk plan moeten zijn. Organisatie zal hierbij niet gemist kunnen worden. Op alle mogelijke manieren zullen de beginselen uitgedragen moeten worden, vooral aan diegenen die invloed hebben op grote groepen van personen.

Men zal bij het brengen daarvan gebruik moeten maken van de middelen die de moderne techniek verschaft. Men zal de verscheidene groepen met het nodige psychologische inzicht moeten benaderen. Men zal een juist begrip moeten hebben voor de te bewandelen wegen en de aan te wenden middelen.

Ook dit is echter nog niet voldoende. Er zal een drijvende kracht moeten zijn, die niet slechts dewaarheiderkent van hetgeen waarin men gelooft en een organisatie opricht ter verbreiding ervan, maar die aanzet tot een totale inzet van de gehele persoonlijkheid.

De communistische ideologie heeft een sprekende negatieve zijde. De haat is in haar geschiedbeschouwing de drijvende kracht in de ontwikkeling van de mensheid. De klassenstrijd is immers de leer van de haat tussen de klasse die de productiemiddelen bezit en de klasse die ze niet bezit. Een ideologie waarin de haat een zo belangrijk element vormt, kan nimmer een gelukkige wereld voortbrengen. Tegenover deze ideologie kan een andere gesteld worden, die de liefde tot grondslag en leidend beginsel heeft. Geen haat, maar liefde; geen onverzoenlijke tegenstellingen, maar samenwerking; geen verwijdering, maar toenadering; geen gewelddadige revolutie, maar evolutionaire ontwikkeling.

Wanneer het Westen zich aldus bezint op een ideologie, die oude waarheden bevat, maar tot nieuw leven wekt, is er kans dat de sombere cultuurfilosofen ongelijk krijgen, omdat zij geen rekening gehouden hebben met een ideologie, welke die van het communisme verre overtreft.